

นิเวศวิทยา สังคม : การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยหาน

อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

Social Ecology : Common-pool Resource HouiHan

Community Wiengkaen, Chiang Rai

รองศาสตราจารย์ ดร. อติศร ภู่อสาระ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

2566

นิเวศวิทยาสังคม: การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

Social Ecology: Common-Pool Resource Management of

Houi Han Community, Wieng Kaen District, Chiang Rai Province

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาสังคม: การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบ กรณีศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบจำลองนิเวศวิทยาสังคม อธิบายการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้นำชุมชนจำนวน 13 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกข้อมูล

ผลการวิจัย

1. แบบจำลองนิเวศวิทยาสังคมกับการจัดการทรัพยากรร่วมแบ่งเป็น 4 ระดับคือ 1) ระดับบุคคลคือ ความเคารพยำเกรงต่อเทพผู้คุ้มครองทรัพยากรนั้น 2) ระดับองค์กรคือ จิตสำนึกของความพอเพียง การสอดส่องดูแลทรัพยากรร่วม 3) ระดับชุมชนคือ ค่านิยมในการทำงานร่วมกันในชุมชน 4) ระดับนโยบายคือ กฎระเบียบของชุมชนและกฎหมายของรัฐ

2. การจัดการทรัพยากรร่วมได้แก่ 1) การใช้ประโยชน์เพื่ออุปโภค บริโภคภายในชุมชน 2) การใช้ประโยชน์อย่างพอเพียง 3) กิจกรรมประเพณีเกิดจากความเชื่อส่วนบุคคล และชุมชน 4) กฎระเบียบของชุมชน และกฎหมายของรัฐ 5) ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน 6) การมีอิสระในการปฏิเสธโครงการจากภายนอกชุมชน

คำสำคัญ : นิเวศวิทยาสังคม การจัดการทรัพยากรร่วม

Abstract

Research Social ecology: common-pool resource management of Houi Han community, Wieng Kaen district, Chiang Rai province was a case study qualitative research purpose to build social ecology model for explanation of common-pool resource management of Houi Han community, Wieng Kaen district, Chiang Rai province. The important key-informants were 13 of community leaders, research instrument were interviewed form and information analysis by data classification method.

The result revealed that;

1. Social ecology model with common-pool resource management separated into 4 level; 1) Personal level was respect to resource guardian deity. 2) Organization level was conscience of sufficient, investigate of common-pool resource. 3) Community level was collaborative values and 4) policy level was community regulations and state law.

2. Common-pool resource management were; 1) Utilization for consumption in community 2) sufficiency utilization 3) traditional activities caused by personal and community belief 4) community regulations and state law 5) self-reliance ability of community and 6) freedom to refuse external project.

Keywords: Social ecology, common-pool resource management

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากความร่วมมือกันของบุคคลหลายฝ่ายตั้งแต่ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการรีสอร์ท ผู้ประกอบการขับรถรับส่งนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกนักท่องเที่ยว ทั้งในหมู่บ้านร่มฟ้าทอง (ทางขึ้นภูชี้ฟ้า) หมู่บ้านร่มโพธิ์เงิน (ทางขึ้น ภูชี้ดาว) และหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง (ทางขึ้นภูชี้เดือน) ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้

อดิสร ภูสาระ

15 กุมภาพันธ์ 2566

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
สารบัญ	(5)
สารบัญภาพ	(7)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	1
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	1
กรอบแนวคิดการวิจัย	2
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	2
บทที่ 2 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
นิเวศวิทยาสังคม (Social Ecology)	3
ความหมายของนิเวศวิทยาสังคม	3
กำเนิดนิเวศวิทยาสังคม	4
สมมติฐานของมุมมองทางนิเวศวิทยาสังคม	5
แบบจำลองทางนิเวศวิทยาสังคม	6
การจัดการทรัพยากรร่วม	7
ตัวชี้วัดการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน	12
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	16

การกำหนดพื้นที่สำหรับการวิจัย	16
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	16
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	17
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	18

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล	18
การวิเคราะห์ข้อมูล	18
บทที่ 4 ผลการวิจัย	21
ผลการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มบ้าน (ระดับบุคคลและองค์กร)	21
ผลการสัมภาษณ์กรรมการหมู่บ้าน (ระดับชุมชนและนโยบาย)	34
ข้อค้นพบจากการวิจัย	38
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	43
สรุปผลการวิจัย	43
อภิปรายผลการวิจัย	44
ข้อเสนอแนะทางการบริหาร	51
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	51
บรรณานุกรม	53
ภาคผนวก	57
1. แนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์สำหรับงานวิจัย	59
2. ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	61

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
5.1 แบบจำลองนิเวศวิทยา	43

นิเวศวิทยา สังคม : การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยห่าน อำเภอเวียงแก่น

จังหวัดเชียงราย

Social Ecology : Common-pool Resource HouiHan Community

Wiengkaen, Chiang Rai

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นิเวศวิทยาสังคม เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากสำนักชิคาโก (The Chicago School) เพื่อการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นการศึกษาที่มีรากฐานมาจากการใช้กระบวนการทัศน์ร่วมกันของการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เพื่อศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนทางสังคมที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อมให้ตอบสนองต่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรร่วมเป็นทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นทรัพยากรสาธารณะที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยใช้ระบบความรู้ท้องถิ่น (Indigenous Knowledge System) มีการสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์จากระบบความคิด ระบบคุณค่า และระบบศีลธรรม แสดงออกผ่านการจัดการ และการจัดการเชิงระบบ เกิดกิจกรรมการดำรงชีวิตเชื่อมโยงกับบริบท และเงื่อนไขของธรรมชาติในระบบนิเวศ

ชุมชนห้วยห่าน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีวิถีชีวิตพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนใช้กระบวนการทางสังคม ขับเคลื่อนวิถีชีวิตเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยใช้วิธีการจัดการทรัพยากรร่วมเพื่อให้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในชุมชนอย่างยั่งยืน งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการวิจัยเพื่อสร้างโมเดลนิเวศวิทยาสังคม เพื่อการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างแบบจำลองนิเวศวิทยาสังคม อธิบายการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยห่าน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบถึงวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

กรอบแนวคิดการวิจัย

นิเวศวิทยาสังคม	การจัดการทรัพยากรร่วม
1. ระดับบุคคลและครัวเรือน 2. ระดับองค์กร กลุ่มบ้านและกลุ่มเครือญาติ 3. ระดับชุมชน 4. ระดับนโยบายสาธารณะ	1. การกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์ 2. ความเพียงพอของทรัพยากร 3. กิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร 4. การบังคับใช้กฎระเบียบการใช้และการเข้าถึงทรัพยากร 5. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน 6. ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการจาก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) จำนวน 13 คน

1. หัวหน้ากลุ่มบ้าน 9 กลุ่มบ้าน จำนวน 9 คน
2. กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน
3. กำนัน ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย 1คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิเวศวิทยาสังคม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ทรัพยากรร่วม หมายถึง ทรัพยากรสาธารณะประกอบด้วย ทรัพยากรป่าไม้ น้ำ หินและแร่ การจัดการทรัพยากรร่วม หมายถึง การใช้สิทธิชุมชนเพื่อกำหนดกฎ กติกา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิเวศน์วิทยาสังคม (Social Ecology)

นิเวศน์วิทยาสังคม เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการหาคำตอบถึงความเสียหายและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากมนุษย์เป็นตัวการหนึ่งที่อยู่ในระบบนิเวศน์นั้น จำเป็นต้องศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ที่ประกอบด้วยระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่เข้ามากระทำหรือได้รับผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความหมายของนิเวศน์วิทยาสังคม

ลี ฮาร์วี (Lee Harvey) (2022 : website) ให้ความหมายของนิเวศน์วิทยาสังคมว่า นิเวศน์วิทยาสังคมคือ การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากสำนักชิคาโก (The Chicago School) เพื่อสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ภายในบริบททางสังคม สถาบันและวัฒนธรรมของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อประกอบสร้างความเป็นอยู่ที่ดี สนับสนุนมุมมองเชิงสร้างสรรค์ และเสริมสร้างศักยภาพในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและสังคม

มารินา ฟิชเชอร์ โควาลกี (Marina Fischer-Kowalski : 2015) ให้ความหมายของนิเวศน์วิทยาสังคมว่า เป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการที่มีพลวัตสูง อันมีรากฐานมาจากการใช้กระบวนการทัศน์ร่วมกันของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งกระบวนการทัศน์ร่วมนี้คือระบบสังคมและธรรมชาติของมนุษย์ มีปฏิสัมพันธ์กัน มีวิวัฒนาการร่วมกัน นิเวศน์วิทยาสังคมจึงเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนทางสังคม และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ นำเสนอถึงแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในอดีตและปัจจุบันเพื่อพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

ในขณะที่ไชยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร (2561) กล่าวถึงทฤษฎีว่าด้วยปฏิบัติการทางสังคมของปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง โดยดูการทำงานของสังคมผ่านภาษา ภาคปฏิบัติการทางสังคมเป็นตัวประสานโครงสร้างทางสังคมกับการรับรู้ของปัจเจกบุคคลเข้าด้วยกัน การกระทำของคนในสังคมมีลักษณะทั้ง (1) ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม (being structured) เช่น ระเบียบ กฎเกณฑ์สังคม กฎหมาย และ

(2) มีอิสระในการกำหนดการกระทำของตัวเองในสังคมระดับหนึ่ง (structuring) การกระทำ ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของคนในสังคมขึ้นกับบริบทหรือสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นมีชีวิตอยู่หรือขึ้นกับพื้นที่ทางสังคม (social space) ของผู้นั้น

วิทยากร เชียงกุล (2558 : 81-82) ให้ความหมายของนิเวศวิทยาสังคม เป็นการศึกษาโดยนักสังคมศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคมกับสภาพแวดล้อม โดยมีมุมมองว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเกือบทั้งหมดในโลกปัจจุบันมีกำเนิดมาจากปัญหาสังคมคือเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เป็นเรื่องทางเทคโนโลยีล้วน ๆ หรือการแก้ไขปัญหาเป็นส่วน ๆ หากต้องแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เผ่าพันธุ์ เพศ ฯลฯ อย่างเป็นระบบโดยใช้หลักการประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า และหลักจริยธรรมเพื่อสังคม

โดยสรุปแล้วนิเวศวิทยาสังคม เป็นการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมนุษย์กำหนดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสามารถดำรงอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม รวมทั้งการจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้คงอยู่ตอบสนองการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน

กำเนิดนิเวศวิทยาสังคม

เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์เกิดขึ้นในช่วงต้นของการนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาอธิบาย เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา ประชากรศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์ การค้นหาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีทางนิเวศวิทยาเพื่อการศึกษาชุมชนมนุษย์เกิดในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีการนำแนวคิดหลักและโครงสร้างเพื่ออธิบายทฤษฎีพัฒนาการทางชีววิทยาไปสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชนมนุษย์ โดยกำหนดให้ชุมชนเป็นหน่วยพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์ระบบนิเวศน์ของพืชและสัตว์ จากนั้นจึงใช้หน่วยของการวิเคราะห์ในทางสังคมและพฤติกรรมศาสตร์ การวิเคราะห์ชุมชน โดยกำหนดสมมติฐานว่าทั้งพฤติกรรมมนุษย์และกฎระเบียบของสถาบันชุมชนมีความสัมพันธ์กับเวลาและพื้นที่ การพัฒนาชุมชนในมิติเชิงพื้นที่และลักษณะเชิงกระบวนการ (Anna-Lisa Muller, 2015 : website)

เมอร์เรย์ บุคชิน (Muary Bookchin) นักนิเวศวิทยาสังคม ได้อธิบายว่า วิฤติการณ์เกี่ยวกับระบบนิเวศน์มีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ทางสังคม วิธีการป้องกันไม่ให้สิ่งแวดล้อมพังทลาย

จำเป็นต้องก่อร่างโครงสร้างทางสังคมที่เท่าเทียมกันมีเหตุผลและมีเสรีภาพ การครอบงำของมนุษย์ต่อธรรมชาติ มีที่มาจากการครอบงำของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ความป่วยไข้ของระบบนิเวศน์และสังคมมีรากฐานมาจากความเคยชินต่อระบบลำดับชั้น และการครอบงำของเราเองในทำนองเดียวกับมาร์กซ์ใช้วัตถุนิยมวิภาษวิธีเพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ สังคมนิเวศวิทยาแทนนี้คือเครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์ว่ามนุษย์ชาติได้มาถึงวิกฤติการณ์ทางระบบนิเวศน์ในปัจจุบันได้อย่างไร ผ่านการเข้าใจทั้งวิวัฒนาการทางสิ่งแวดล้อม วัตถุและสังคมโดยเฉพาะการแทรกแซงธรรมชาติของมนุษย์

อุดมคติของนิเวศวิทยาสังคม คือสังคมที่ยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการและรูปแบบของโลกธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่กว่า โดยอุดมคติดังกล่าวคือ ความเสมอภาค เสรีนิยม คอมมิวนิสต์ และการกระจายอำนาจ โครงสร้างทางการเมืองควรเป็นแบบขนาดเล็กและเป็นประชาธิปไตย โดยไม่มีใครมีอำนาจเผด็จการ การตัดสินใจทำโดยฉันทามติโดยเคารพเสรีภาพในการคัดค้าน ความร่วมมือทางสังคม มีแรงจูงใจจากความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และการตระหนักว่าความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนและการพัฒนาตนเองของแต่ละบุคคลนั้นอยู่ร่วมกัน ค่านิยมเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายอำนาจและเป้าหมายของการใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับโลกธรรมชาติ เชื่อมโยงระบบนิเวศทางสังคมเข้ากับชีวภูมิภาคนิยม (bioregionalism) เป็นการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่พยายามพัฒนาชุมชนขนาดเล็กอย่างใกล้ชิด โดยสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของชุมชนท้องถิ่น (David Barnhill : 2023)

นิเวศวิทยาสังคมกำเนิดจากวิกฤติการณ์ทางระบบนิเวศที่ไม่สามารถนำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้สถานการณ์ปัญหา หากไม่นำระบบความคิดทางสังคม พฤติกรรมของมนุษย์รวมทั้งกระบวนการครองอำนาจทางสังคมและการศึกษามิติเชิงพื้นที่ เข้ามาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ

สมมติฐานของมุมมองทางนิเวศวิทยาสังคม

เดเนียล สโตโคลส์ (Daniel Stokols : 1992) นักนิเวศวิทยาสังคม มีมุมมองทางนิเวศวิทยาสังคมตามสมมติฐานสี่ประการ ดังนี้

สมมติฐานที่หนึ่ง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งก่อสร้างและเทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ระบบนิเวศสังคม

สมมติฐานที่สอง ขนาดสัมพัทธ์และความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมจะมีลักษณะเฉพาะของตนในแง่ขององค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่

1. ลักษณะทางกายภาพและสังคม
2. คุณสมบัติที่เป็นปรนัย (ความจริง) และความเป็นอัตนัย (สิ่งที่ปรากฏเห็น)
3. ขนาดและความฉับไวต่อบุคคลและกลุ่ม

สมมติฐานที่สาม นิเวศวิทยาสังคมใช้วิธีการวิเคราะห์และวิธีการวิเคราะห์ที่หลากหลาย ประสิทธิภาพของการแทรกแซงจะเพิ่มขึ้นได้มากผ่านการประสานงานของบุคคลและกลุ่มในระดับต่าง ๆ

สมมติฐานที่สี่ นิเวศวิทยาสังคมรวมแนวคิดจากทฤษฎีระบบเพื่อพิจารณาถึงการพึ่งพาอาศัยกันและกันภายในสภาพแวดล้อมที่อยู่ทั้งใกล้เคียงและห่างไกลกัน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม

แบบจำลองทางนิเวศวิทยาสังคม

แบบจำลองทางนิเวศวิทยาสังคม (The Social-Ecological Model : SEM) ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกในฐานะแบบจำลองแนวคิดเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ โดยยูริ บรอนเฟอว์นเบอเนอ (Urie Bronfenbrenner) ในทศวรรษที่ 1970 โดยการสร้างเป็นวงกลมซ้อนกันโดยวางบุคคลไว้ตรงกลางล้อมรอบด้วยระบบต่าง ๆ อันเป็นระบบย่อยที่ใกล้ชิดกับบุคคลและมีอิทธิพลต่อบุคคลมากที่สุดและวงต่อ ๆ มาจะเป็นการแสดงถึงผลกระทบที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างระดับชุมชนและสังคม (Jill Kilanowski : 2017 : 295-296) แบบจำลองทางนิเวศวิทยาสังคมจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการอธิบายถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ โดยฮาร์มาส อัลฮาซวีและฟาติมา กังเน็ม (Hamzah Alghzawi and Fatima Ghanem, 2021 : 817-817) ได้เรียบเรียงแบบจำลองทางนิเวศวิทยาสังคมออกเป็นลำดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับภายในบุคคล (individual level) เป็นการจำลองระบบนิเวศทางสังคม คำนี้ถึงความรู้ ทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ แนวคิดของตนเองและความมั่นใจในตนเองของแต่ละบุคคล อันเป็นคุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม

ระดับที่ 2 ระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal) แสดงถึงเครือข่ายทางสังคมของแต่ละบุคคล การสนับสนุนทางสังคม ครอบครัว กลุ่มงาน เพื่อนและเพื่อนบ้าน

ระดับที่ 3 ระดับองค์กร (organizational) ประกอบด้วยลักษณะองค์กรของสถาบันทางสังคม วัฒนธรรมและโครงสร้างองค์กร รูปแบบการบริหารจัดการ การเสริมสร้างแรงจูงใจ การพัฒนาแนวร่วมและการเชื่อมโยงหน่วยงาน กฎ ระเบียบ นโยบายโครงสร้างที่จำกัดหรือส่งเสริมกิจกรรม

ระดับที่ 4 ระดับชุมชน (community) ประกอบด้วย ทรัพยากรชุมชน ละแวกบ้าน การให้บริการทางสังคม วิถีปฏิบัติ บรรทัดฐานหรือระเบียบของชุมชน

ระดับที่ 5 ระดับนโยบายสาธารณะ (public policy) ประกอบด้วยนโยบายและกฎหมายที่กำหนดหรือสนับสนุนการปฏิบัติ

ดังจะเห็นได้ว่าลำดับชั้นตามแบบจำลองของนิเวศวิทยาสังคมจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ ซึ่งตามความเห็นของเมอร์เรย์ บุคคลิน (Murray Bookchin) เป็นอุดมการณ์ของตลาดเสรีเพื่ออำนวยความสะดวกในลำดับชั้น ลดทั้งมนุษย์และโลกธรรมชาติให้เป็นเพียงสินค้า ดังนั้นจึงควรปลดปล่อยทั้งมนุษย์และธรรมชาติอันเป็นความแตกต่างจากความคิดของมาร์กซิส ที่กล่าวว่า เสรีภาพของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกรอบการครอบงำโดยสมบูรณ์ของโลกธรรมชาติ ผ่านทางเทคโนโลยี แต่มีข้อถกเถียงกันอยู่ว่า มนุษย์ต้องตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มิใช่แตกต่างหรือแยกออกจากธรรมชาติในทางกลับกันสังคมมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติสามารถรับรู้ได้จากความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ รัฐรวมศูนย์ที่มีอำนาจทั้งหมดเป็นเพียงตัวแทนอีกทางหนึ่งสำหรับการครอบงำ ดังนั้น เพื่อที่จะกำจัดลำดับชั้นอย่างแท้จริงการเปลี่ยนแปลงจะต้องเกิดขึ้นภายในชุมชนท้องถิ่นขนาดเล็ก ชุมชนดังกล่าวจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเกษตรแบบยั่งยืน การมีส่วนร่วมผ่านระบอบประชาธิปไตย เสรีภาพผ่านการไม่ครอบงำ ธรรมชาติไม่เพียงช่วยให้ชุมชนมนุษย์มีความสมบูรณ์และเท่าเทียมกันมากขึ้น แต่สังคมที่เปลี่ยนแปลงยังส่งเสริมความสัมพันธ์ที่อ่อนโยนกับธรรมชาติมากขึ้นด้วย (Alasdir Cochrane, 2008 : เว็บไซต์)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษานิเวศวิทยาสังคมในชุมชนท้องถิ่นที่ต้องดำรงชีพโดยพึ่งพิงทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งเป็นทรัพยากรร่วมของชุมชนภายใต้สภาพสังคมที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ มีประวัติความเป็นมาของชุมชนร่วมกัน จึงกำหนดระดับของนิเวศวิทยาสังคมเป็นระดับบุคคลและครัวเรือน ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับนโยบาย ซึ่งมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกันจนไม่อาจกำหนดขอบเขตของระดับตามแบบจำลองนิเวศวิทยาสังคมได้อย่างชัดเจน

การจัดการทรัพยากรร่วม

ทรัพยากรร่วม (common pool resource) หมายถึง ทรัพยากรประเภทที่ใช้แล้วหมดไป เช่น ป่าไม้หรือสัตว์น้ำ หากมีการบริหารจัดการที่ดีก็จะสามารถฟื้นฟูทรัพยากรเหล่านี้ให้กลับมาคงเดิมได้ การจัดการทรัพยากรร่วมเป็นแนวคิดของ Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์ผู้ได้รับรางวัลโนเบล ด้วยการใช้อย่างจำลองทางเศรษฐศาสตร์ อธิบายถึงการให้สิทธิชุมชนกำหนดข้อตกลงของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และกีดกันผู้ที่ยอยู่นอกกลุ่มให้เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้น ผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์จะต้องเป็นผู้ดูแลอนุรักษ์ฟื้นฟูให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรร่วมจึงต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความตระหนักถึงสิทธิชุมชนเพื่อสร้างกฎ กติกา สำหรับการจัดการทรัพยากรร่วมกัน (อดิศร ภูสาระ และสุมาลีนิ สาดสา่ง, 2564 : 111-112)

วิชาการศึกษากิจการทรัพยากรร่วม ประกอบด้วยแนวทางการศึกษาเชิงอรรถประโยชน์ การศึกษาแบบนิเวศวัฒนธรรม การศึกษาแบบอรรถประโยชน์นิยม และการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 207-215) ได้อธิบายถึงวิธีการศึกษา การจัดการทรัพยากรทั้ง 4 แนวทาง ดังนี้

1. แนวทางการศึกษาเชิงอรรถประโยชน์ มีพื้นฐานความเข้าใจระบบนิเวศทางธรรมชาติจากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะแยกธรรมชาติออกเป็น ส่วน ๆ โดยเฉพาะในด้านมองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมเชิงคุณภาพเท่านั้น แต่ไม่สนใจความหมายของธรรมชาติด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม เพราะแยกธรรมชาติออกจากระบบสังคมอย่างเด็ดขาด ด้วยสมมติฐานที่ไม่เชื่อว่ามนุษย์จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

2. แนวทางการศึกษาแบบนิเวศวัฒนธรรม เป็นการพยายามเข้าใจสภาพความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันระหว่างระบบธรรมชาติกับระบบสังคม ซึ่งถือว่ามิปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่งในระบบนิเวศที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายโดยมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและความมีเหตุผลของแต่ละชุมชนในท้องถิ่น ยิ่งถือด้วยว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในระบบนิเวศหนึ่งไม่ใช่เพียงวิถีชีวิต หากมีฐานะเป็นระบบความรู้ท้องถิ่น (indigenous knowledge system) เพราะสามารถสร้างสรรค์และผลิตซ้ำสืบทอดกันมาจนเป็นระบบความคิด ระบบคุณค่าและระบบศีลธรรมซึ่งแสดงออกผ่านทางจัดการองค์กร และการจัดการเชิงระบบในกิจกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับบริบทและเงื่อนไขของธรรมชาติในระบบนิเวศ

3. แนวทางการศึกษาแบบอรรถประโยชน์นิยม เป็นแนวทางที่ยึดถือเป็นส่วนใหญ่ในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่มักไม่ยอมรับความรู้ท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับระบบความรู้เชิงเดี่ยว (single system of knowledge) โดยจะเสนอให้หน่วยงานทางสังคมเพียงในระดับชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากร ความเชื่อเชิงอุดมคติที่ว่ากลไกทางศีลธรรมสำหรับการควบคุมจัดการมีอยู่แล้ว ในวัฒนธรรมความรู้ของชุมชน การให้ความสำคัญของประชาคมท้องถิ่นในระดับจุลภาค

4. แนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ของอำนาจที่เห็นด้วยกับระบบสังคมของมนุษย์และระบบนิเวศทางธรรมชาติสามารถอยู่ด้วยกันได้ โดยมีความสัมพันธ์ในแง่เป็นเงื่อนไขของกันและกัน โดยมีแนวทางการวิเคราะห์ถึงสาเหตุสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม การกีดกันและความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากร การศึกษาเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อเข้าใจความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหน่วยต่าง ๆ ทางสังคมทั้งระบบโดยไม่เจาะจงศึกษาอย่างแยกส่วนเฉพาะปัญหาของหน่วยใดหน่วยหนึ่งในสังคมเท่านั้น

หากพิจารณาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของอานันท์ กาญจนพันธุ์ จะเห็นว่าแนวทางการศึกษาแบบนิเวศวัฒนธรรมมีความสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาสังคมมากที่สุด ในขณะที่เดียวกัน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543 : 251-255) กล่าวถึงกระแสแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบาร์นส์และเกร็กเกอรี (Barnes and Gregory) ที่แบ่งกระแสแนวคิดออกเป็น 5 กระแส ดังนี้

1. ให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีมุมมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะเทคโนโลยีธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเข้าไปควบคุม จัดการผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา ธรรมชาติมีไว้เพื่อรับใช้ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์

2. ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่ามนุษย์ เป็นพวกเชิดชูธรรมชาติ ยกให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง เชื่อในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ไม่อาจเอาชนะธรรมชาติได้ เป็นกระแสที่ชูคุณค่าทางสุนทรีย์มากกว่าการใช้สอย

3. ธรรมชาติตามกระแสคิดของพวกมาร์กซิสต์ โดยมีมุมมองว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นผู้ผลิต/สร้างธรรมชาติ แต่มีใช้ธรรมชาติเชิงวัตถุ เช่น ภูเขา แม่น้ำ แต่เป็นธรรมชาติชุดที่สองหรือธรรมชาติในฐานะประดิษฐกรรมของสังคมอย่างในระบบทุนนิยมที่สร้างความชอบธรรมให้กับมนุษย์ในการเข้าไปผจญ แย่งชิง การหาผลประโยชน์จากธรรมชาติในรูปของการควบคุม จัดการกับพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ

4. กระแสแนวคิดของขบวนการสตรี อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ไม่เห็นด้วยกับกระแสแนวคิดข้างต้น เพราะเห็นว่ายังคงคิดในแบบผู้ชายให้ความสำคัญกับเพศชาย เก็บกดปิดกั้นเพศหญิง มองไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา ชุมชนและครอบครัวชาติ การกวดวิชา ชุมชน และครอบครัวชาติ หญิง ถูกวางอยู่บนตรรกะชุดเดียวกัน

5. แนวคิดของสำนักประดิษฐกรรมสังคม มีมุมมองว่าความรู้เป็นเรื่องของการสร้างขึ้นของสังคม ฉะนั้นธรรมชาติกับสังคมจะแยกกันไม่ออก และธรรมชาติคือส่วนหนึ่งของสังคมด้วย

ดังจะเห็นได้ว่ากระแสคิดกลุ่มมาร์กซิส มีความสัมพันธ์กับแนวคิดนิเวศวิทยาสังคมของเมอร์เรย์ บุคชิน ที่อธิบายถึงวิกฤตการณ์ทางสังคมที่ต้องแก้ไขด้วยการสร้างความเท่าเทียมของสังคม รวมถึงการนำเอาวิธีการศึกษาธรรมชาติแบบนิเวศวัฒนธรรมที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ ได้กล่าวถึงไว้เพื่อนำมาอธิบายถึงสาเหตุที่ชุมชนต้องเข้าไปจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน พงศ์สวัสดิ์ อักษรสวัสดิ์ (2550 : 71) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน มีสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติเท่าเทียมกับรัฐ ได้รับการยอมรับในประเทศไทยเป็นครั้งแรกโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่กำหนดให้ประชาชนที่รวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน และหลักการนี้นอกจากจะได้รับการรับรองต่อมาอีกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังเพิ่มอำนาจให้กับชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิต กล่าวคือ รัฐได้ยอมรับว่าชุมชนมีสิทธิชุมชนที่ให้อำนาจของชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เหตุที่รัฐและชุมชนต้องมีอำนาจเช่นเดียวกันนี้เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะวางหลักประกันในสิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชน เพื่อให้บุคคลที่รวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

ดังจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 กำหนดให้ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนด้วยวิธีการของตนเองได้ โดยลักษณะของชุมชนจะมีความหลากหลายและมีพลวัตของการเปลี่ยนแปลง ดังที่ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2544 : 50-53) ได้แบ่งความหลากหลายและเป็นพลวัตของชุมชนออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก คือ ชุมชนหมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 1) ชุมชนเป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเองที่มีความสัมพันธ์แบบพี่น้อง เครือญาติ ภูมิปัญญา มีศักยภาพในการจัดการเพื่อแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ของตนเองได้ มีการหากินอยู่กับธรรมชาติเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันและกัน ระบบของชุมชนหมู่บ้านยังมีลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ความเป็นพรรคพวก 2) ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยพื้นฐานทางการปกครองของรัฐ อันมีความสัมพันธ์เป็นลำดับขั้นกับหน่วยใหญ่ที่อยู่สูงขึ้นไป ชุมชนจึงไม่ใช่หน่วยเอกเทศที่มีความอิสระทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ภาครัฐและภาคธุรกิจจึงเป็นภาคที่ชี้นำพัฒนาการของสังคมมาโดยตลอด

ลักษณะที่สอง ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคมโดยมีมุมมองในลักษณะที่เป็นบทบาทภาคประชาชนที่รวมตัวกันมาขับเคลื่อนทิศทางการเปลี่ยนแปลงของตนเอง อันเป็นมิติเชิงอุดมการณ์และมิติเชิงอำนาจที่ชุมชนพยายามจะเข้ามากำหนดทิศทางการขับเคลื่อนทางสังคมในรูปแบบใหม่

ลักษณะที่สาม ชุมชนในแนวนุษยนิยมหรือในเชิงอุดมคติ ในแง่ของมิติทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ การให้คุณค่าทางความสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ชุมชนมีความอิสระไม่สัมพันธ์กับรัฐ

ลักษณะที่สี่ ชุมชนไร้พรมแดน หรือชุมชนเสมือนจริง โดยที่คนในชุมชนไม่จำเป็นต้องรู้จักกันเลย อาจอยู่ที่ใดในโลก ขอให้มีการสื่อสารถึงกัน ระดับความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นเครือข่ายใหญ่ขณะที่เทคโนโลยีการสื่อสาร ถือเป็นข่ายใหญ่ หากนำข่ายใหญ่สองข่ายนี้มาผนวกกันให้เกิดการก่อรูปความสัมพันธ์ในลักษณะที่ช่วยเหลือกันในรูปแบบต่าง ๆ ก็น่าจะตอบสนองความผันแปรในสังคมได้

การรวมตัวเป็นชุมชน ทำให้ประชาชนสร้างอุดมการณ์ มีทิศทางการขับเคลื่อนโดยใช้กลไกด้านสังคม เศรษฐกิจ มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการพัฒนากระแสหลักโดยมีสาเหตุสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านในประเทศไทยมีความเข้มแข็งไม่ถูกกระบวนการพัฒนากระแสหลักทำลายล้างลงอย่างสิ้นซาก เนื่องจากชุมชนไทยมีลักษณะพิเศษ 3 ประการ ดังนี้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560 : 139-140)

ประการที่หนึ่ง การดำรงอยู่ของพลังเกาะเกี่ยว/ยึดเหนี่ยวกันภายในของชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากการดำรงอยู่ของระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ซึ่งเน้นการผลิตเพื่อกิน-เพื่อใช้มากกว่าเพื่อขาย

การที่ระบบเศรษฐกิจแบบนี้จะดำรงอยู่ได้จำเป็นต้องอาศัยการร่วมมือร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กลายเป็นแรงยึดเหนี่ยวในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนหมู่บ้านไทยยังมีวัฒนธรรมของตนเอง นอกเหนือไปจากวัฒนธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งเข้ามาทีหลัง เช่น วัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ การเคารพธรรมชาติที่ช่วยจรรโลงความรู้สึก เรื่องชุมชนไว้ระดับหนึ่ง

ประการที่สอง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชนบท ทำให้สามารถหาของกินของใช้จากธรรมชาติ เช่น ของป่าต่าง ๆ ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพดำรงอยู่ได้

ประการที่สาม ลักษณะพิเศษของรัฐ ศักดินาไทยที่ไม่สนใจเข้าไปจัดการกับกระบวนการผลิตในระดับหมู่บ้าน สนใจเพียงให้หมู่บ้านส่งส่วยให้กับรัฐตามที่ต้องการก็พอ หมู่บ้านไทยจึงถูกปล่อยให้อยู่ในสภาพเดิม มีการแทรกแซงจากรัฐน้อยมาก รวมทั้งยังปล่อยให้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สิน (communal property) ดำรงอยู่ ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สิน ถือเป็นหัวใจของความเป็นชุมชน

ตัวชี้วัดการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

การกำหนดตัวชี้วัด การจัดการทรัพยากรร่วมของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน เพื่อปรับใช้กับบริบทของการศึกษาตามวิธีการนิเวศวิทยาสังคม ซึ่งพบตัวชี้วัดที่วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2553 : 151) ได้กำหนดตัวชี้วัดที่สามารถนำมาเป็นแนวทางสำหรับการวิจัย ดังนี้

1. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่ชุมชนได้มีการจัดตั้งกฎ กติกา การรวมกลุ่ม และการดำเนินการในลักษณะที่คล้ายคลึงกันเพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำรงชีพ และการพึ่งพาอาศัย และการอนุรักษ์ โดยสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างทั่วถึง และชุมชนมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างประหยัด คุ่มค่า โดยคำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศโดยใช้วิธีการประเมินจากการประยุกต์ใช้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ของชุมชนเพียงพอกับความต้องการของสมาชิกในชุมชนหรือไม่ และการพิจารณาจากการที่ชุมชนมีระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้มีประสิทธิภาพเพียงไร

2. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่ชุมชนมีกิจกรรม โครงการ หรือประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน อันเป็นการสงวนรักษา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป รวมทั้งการประกอบกิจกรรม/อาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่ชุมชนได้มีการจัดระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกฎ ระเบียบเกี่ยวกับการใช้และการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกฎระเบียบเกี่ยวกับบทลงโทษสำหรับผู้ล่วงละเมิด รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ นภาพรณี หะวานนท์ เพ็ญสิริ จีระเดชากุล และสุรวุฒิ ปัดไธสง (2550 : 36-38) กล่าวถึง ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนจากความสามารถในการพึ่งตนเองของสังคม หมายถึง การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน มีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของชุมชนโดยเฉพาะชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่สามารถปฏิเสธข้อเสนอล้างจากเจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรภาคเอกชน หรือจากพ่อค้า นักธุรกิจ นักพัฒนา ซึ่งพยายามหยิบบ่อนโครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ให้กับชุมชน โดยเมื่อชุมชนพิจารณาแล้วเห็นว่ากิจกรรม/โครงการดังกล่าว แม้จะได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกบางส่วนหรือทั้งหมด ความสำเร็จในการปฏิเสธโครงการที่ไม่เป็นประโยชน์นี้จะสะท้อนทั้งวิจลณญาณในการประเมินความเหมาะสม และสถานการณ์ของชุมชนว่าไม่เหมาะสมกับโครงการ กิจกรรมที่มีผู้หยิบบ่อนให้ และยังสะท้อนถึงควมมีอำนาจในการปฏิเสธ หรือต่อรองกับผู้ที่เข้ามาเสนอโครงการ/กิจกรรม แทนการรับข้อเสนอ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง

จากการกำหนดดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน สามารถสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ กติกาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม
2. ความเพียงพอของทรัพยากรร่วมกับการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน
3. กิจกรรมหรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรร่วม
4. การจัดการบังคับใช้กฎ ระเบียบการใช้และการเข้าถึงทรัพยากรร่วม
5. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน
6. ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการจัดการทรัพยากรร่วมจากภายนอกชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธันวาคม ใจเที่ยง และธเรศ ศรีสถิตย์ (2558 : 142) ทำการวิจัย เรื่อง นิเวศวิทยาป่าแห่งจิตวิญญาณ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและระบบนิเวศป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรูในประเทศไทย พบว่า ชนเผ่าบรู มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวข้องกับมิติทางนิเวศทั้งทางวัตถุและทางจิตวิญญาณเป็นภูมิปัญญาพื้นฐานทางนิเวศโบราณที่เคารพอ่อนน้อมต่อวิถีธรรมชาติทางจิตวิญญาณสะท้อนให้เห็นถึงวิถีแห่งภูมิปัญญาตะวันออกที่มีลักษณะเป็นโลกแห่งข่ายใยพลังงาน (web of energy) และมีความเป็นองค์รวม (holism) ในชุมชนชาวบรูภายใต้วิถีแห่งวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาแนวตั้งกล่าวทำให้เกิดดอนเอ๊ะหรือดงเสือดอนปู่ตา อันเป็นพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ ดังนั้น การที่สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ (ทรัพยากรชีวภาพ) จะได้รับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางนามธรรม (ความเชื่อ-คุณค่าแห่งจิตวิญญาณ) ต้องให้ความสำคัญสูงเช่นกัน นอกจากนี้ความเคารพและกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และระบบเผ่าแก่ของชุมชน ทำให้เกิดสำนึก ระลึกคุณ ละอาย ไม่กล้าตัดต้นไม้และทำลายธรรมชาติในพื้นที่ที่ประกอบพิธีกรรมของชนเผ่า การที่พื้นที่ป่าฯ เป็นพื้นที่ป่าสงวนทางนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในหลากหลายมิติ

นฤมล ขุนวิชัย (2558 : 64) ทำการวิจัยพลวัตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคื่อง พบว่า พื้นที่ป่าพรุควนเคื่องมีการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ส่งผลกระทบต่อลักษณะการใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในพื้นที่จากผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ต้องอาศัยป่าพรุและการพึ่งพากันในชุมชน มีการประกอบอาชีพแบบพื้นฐานที่ต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่ทรัพยากรร่วม และยังมีการใช้ประโยชน์ในรูปแบบของการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างเข้มข้นมากขึ้นกว่าเดิม ปัจจุบันเริ่มมีการแปรรูปทรัพยากรที่ได้จากป่าพรุมากขึ้น เนื่องจากมีการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ชาวบ้านเริ่มการใช้ประโยชน์ในรูปแบบของการแปรรูป ซึ่งเป็นการปรับตัวที่ต้องอาศัยความรู้ และทักษะเฉพาะด้าน

เสาวภา ไพทยวัฒน์ (2554 : 15) ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนป้อมมหากาฬ จากการนำเสนอจากอดีตถึงปัจจุบัน และสภาพปัจจุบันซึ่งเป็นพื้นที่ในลักษณะของการพัฒนาคนกับเมืองให้เชื่อมโยงกัน ผลการศึกษามีความสัมพันธ์กับทฤษฎีของกลุ่มนักคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernists) ที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่และพื้นที่ทางสังคมตามแนวคิดของมิเชล ฟูโก้ (Michel Foucault) และองรี เลอเฟบ (Henry Lefevre) การใช้อำนาจของรัฐเพื่อการลดทอนอำนาจของคนในชุมชน การกระทำผ่านโครงสร้างทางสังคมเมืองในประเด็นของความเหลื่อมล้ำทางสังคม สำหรับความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนกับกรุงเทพมหานคร เป็นการลดทอนอำนาจรัฐในฐานะที่รัฐเป็นผู้กำหนดศูนย์กลางทาง

วัฒนธรรมและเป็นผู้ควบคุมการเติบโตของพื้นที่ การพัฒนาพื้นที่สีเขียวโดยการให้คนในชุมชนดั้งเดิมไปอยู่ในที่ใหม่ซึ่งรัฐจัดให้ ดังนั้น ความขัดแย้งด้านการใช้อำนาจจึงเป็นที่มาของวาทกรรมซึ่งคนในชุมชนถ่ายทอดผ่านองค์กร และสื่อมวลชน ดังปรากฏในการนำเสนอแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีต้องให้ชุมชนรือถอนไปอยู่ในถิ่นอื่น ทั้งนี้เพื่อให้รัฐและราษฎรสามารถอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

เชษฐา มุหะหมัด (2562 : 205-207) วิจัยเรื่อง พลวัตทางนิเวศวิทยาสังคมและการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ค้นพบประเด็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรร่วม ซึ่งเป็นจุดริเริ่มจากชาวประมงบางส่วน รวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรประมงภายใต้รูปแบบสองเขา หนึ่งเล เเสรีน ซึ่งเป็นรูปแบบในการสร้างแนวทางการจัดการทรัพยากรร่วม โดยชุมชนสามารถสร้างความร่วมมือจากภาครัฐในส่วนที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ภาครัฐ เอกชน รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรร่วม เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากร ยังมีการแบ่งอำนาจหน้าที่ในการจัดการระหว่างรัฐ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งได้รับการยอมรับและมีความเหมาะสมสำหรับปรับใช้ในการจัดการทรัพยากรร่วมในชุมชนทั้ง 4 ชุมชน และการบริหารจัดการภายใต้กฎ กติกาของชุมชน

วสันต์ ลิ้มรัตน์ภัทรกุล และคณะ (2563 : 5) ทำการวิจัยเรื่อง ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนหนองสาหร่าย พบว่า ทรัพยากรมนุษย์มีศักยภาพ คณะหรือชาวตำบลหนองสาหร่ายมีความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาศักยภาพ วิธีการดำรงชีวิตมีความผูกพันกับการเกษตรที่ยังเป็นการเกษตรที่ยังพึ่งพิงธรรมชาติ คืออยู่ร่วมกับธรรมชาติไม่เน้นการเพาะปลูกเพื่อขาย แต่เป็นการเพาะปลูกเพื่อบริโภค และเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และบ่งบอกถึงปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ความสัมพันธ์ทางสายเลือด ความเป็นเครือญาติเนื่องจากตำบลหนองสาหร่าย มีความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาศักยภาพ วิธีการดำรงชีวิตมีความผูกพันกับการเกษตรที่ยังเป็นการเกษตรที่ยังพึ่งพิงธรรมชาติคืออยู่ร่วมกับธรรมชาติไม่เน้นการเพาะปลูกเพื่อขาย แต่เป็นการเพาะปลูกเพื่อบริโภค และเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันและบ่งบอกถึงปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ความสัมพันธ์ทางสายเลือด ความเป็นเครือญาติเนื่องจากตำบลหนองสาหร่ายมีตำบลใหญ่ ๆ ที่อาศัยอยู่ไม่กี่ตระกูลทำให้มีลักษณะของความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวกันกันทางสายเลือด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการผูกหรือยึดโยงให้ตำบลประสบความสำเร็จในการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาสังคม : การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (case studies) เพื่อนำแนวคิดนิเวศวิทยาสังคม อธิบายปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

1. การกำหนดพื้นที่สำหรับการวิจัย

พื้นที่ทำการวิจัย คือ ชุมชนหมู่บ้านห้วยทาน หมู่ 9 ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย พื้นที่ชุมชน มีทรัพยากรร่วมที่ราษฎรในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ ป่าไม้ ลำธารและ แร่ธาตุ โดยชุมชนได้กำหนดเกณฑ์การจัดการทรัพยากรร่วมเพื่อให้ราษฎรใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- 1) หัวหน้ากลุ่มบ้าน 9 กลุ่มบ้าน จำนวน 9 คน
- 2) กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน
- 3) กำนันตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

2.2 การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

งานวิจัยชิ้นนี้ ได้รับการพิจารณาและผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาตามใบรับรองเลขที่ HE-RDI-NRRU.101/2566วันที่รับรอง 31 พฤษภาคม 2566 โดยยึดหลักเกณฑ์ตามคำประกาศเฮลซิงกิ (Declaration of Helsinki) มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากลตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับ และข้อกำหนดในประเทศ

2.3 เกณฑ์การนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกจากกระบวนการเก็บข้อมูล

- 1) ความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กรณีผู้ให้ข้อมูลสำคัญแจ้งถึงความไม่พร้อมในทุกกรณี
- 2) เหตุผลอื่นที่พบระหว่างการเก็บข้อมูล

2.4 การคุ้มครองดูแลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยยินยอมให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกจากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ ทั้งในช่วงระหว่างการเก็บข้อมูล และภายหลังการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะมอบ

เอกสารแสดงรายละเอียดการติดต่อกับผู้วิจัย หากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความประสงค์ไม่ขอให้นำข้อมูลที่มอบให้ระหว่างการศึกษาเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ในการวิจัย และรายงานต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ถอนตัวว่าข้อมูลที่ได้รับจากผู้ถอนตัวจะไม่ถูกระบุหรือนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยชิ้นนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ เรื่อง นิเวศวิทยาสังคม : การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ลักษณะและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม

1.1 ทรัพยากรป่าไม้

- 1) การเก็บผลผลิตเพื่อการบริโภค
- 2) การเลี้ยงสัตว์
- 3) พืชสมุนไพร
- 4) ประโยชน์อื่น ๆ

1.2 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ

- 1) แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค
- 2) แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค
- 3) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

1.3 การใช้ประโยชน์จากหิน และแร่ธาตุ

2. การจัดการทรัพยากรร่วม

นิเวศวิทยาสังคม

ระดับบุคคล	ครัวเรือน
ระดับองค์กร	กลุ่มบ้าน กลุ่มเครือญาติ
ระดับชุมชน	ชุมชน หมู่บ้าน
ระดับนโยบาย	การบังคับใช้กฎหมายของรัฐ

2.1 การกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

2.2 ความเพียงพอของทรัพยากรร่วม

2.3 กิจกรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร

2.4 การบังคับใช้กฎ ระเบียบ สิทธิการใช้ทรัพยากร การกีดกันการใช้ประโยชน์

2.5 ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ความช่วยเหลือจากภายนอก

2.6 อีตระในการปฏิเสธ กฎ ระเบียบโครงการจากภายนอก

3. ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วม

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence : IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา จำนวน 3 ท่าน

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interviews) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ล่วงหน้า
2. นำแบบสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามวัน เวลาและสถานที่ที่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้าไว้ก่อนแล้ว
3. แนะนำตัวผู้วิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย เกณฑ์การนำเข้าและการคัดออกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการดูแลคุ้มครองผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
4. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ บันทึกการสัมภาษณ์ในประเด็นที่สำคัญ
5. หลังการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคน ผู้วิจัยและสรุปประเด็นแต่ละข้อ
6. สรุปรวบรวมข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ แต่ละวันเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาคสนาม พร้อมบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึกการสัมภาษณ์ และหลังจากการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะสรุปประเด็นสำคัญพร้อมวางแผนสำหรับการสัมภาษณ์ครั้งต่อไปว่าควรให้ความสนใจในประเด็นใด

2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกข้อมูล (typological analysis) โดยผู้วิจัยจะแยกแยะความแตกต่างและความคล้ายคลึงของข้อมูล พิจารณาการเรียงลำดับสอดคล้องกับประเด็นหลักของข้อมูล และการแปลความหมายของข้อมูล การเชื่อมความสัมพันธ์กับประเด็นหลักข้อมูล

3. การพิจารณาคุณภาพงานวิจัย โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านข้อมูล (data triangulation) จากผู้เชี่ยวชาญด้วยแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน โดยนำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ตรวจสอบกับกำนันตำบลปอ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเพียงพอต่อการนำมาวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาสังคม : การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนห้วยห่าน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept interviews) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามลำดับ ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มบ้าน จำนวน 9 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 คน เพื่อเป็นการรักษาความลับไม่ให้เกิดการระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รายงานผลการวิจัย จะไม่เรียงลำดับกลุ่มบ้านที่ชุมชนกำหนด ซึ่งกลุ่มบ้านเป็นกลุ่มที่ 1 ถึงกลุ่มที่ 9 ส่วนคณะกรรมการหมู่บ้าน 3 คน จะไม่ระบุอายุของคณะกรรมการหมู่บ้าน รายงานผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้ที่สามารถระบุตัวตนได้ คือ กำนัน ตำบลปอ ซึ่งเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเท่านั้น

1. ผลการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มบ้าน (ระดับบุคคลและองค์กร)

หัวหน้ากลุ่มบ้านรายที่ 1 จำนวนครัวเรือนประมาณ 49 ครัวเรือน ราษฎร 360 คน การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ชุมชนอนุญาตให้ตัดไม้ไผ่มาใช้สอยได้ ทุกคนจะไปตัดไม้ไผ่เท่าที่จำเป็น ส่วนมากก็ใช้ไม้ไผ่ทำราวตากผ้า กั้นรั้ว ส่วนไม้ใหญ่ไม่มีคนเข้าไปตัด เพราะพื้นที่ของกลุ่มมีจำกัดไม่มีใครสร้างบ้านเพิ่ม หากจะสร้างบ้านใหม่หรือการต่อเติมบ้าน สามารถซื้ออุปกรณ์ก่อสร้างจากในเมืองที่มีบริการขนส่งมาถึงหมู่บ้านจะสะดวกกว่าไปตัดไม้มาสร้างบ้าน ชาวบ้านยังเก็บเห็ด หาหน่อไม้ตามฤดูกาล รวมถึงการหายาสมุนไพร ส่วนมากจะเป็นยาสมุนไพร แก้ปวดเมื่อย ส่วนการเจ็บป่วยอื่น ๆ จะไปหาหมอที่สถานีอนามัย การเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงวัว และแพะในป่า โดยเจ้าของจะทำรั้วกันให้สัตว์เลี้ยงอยู่ในพื้นที่ที่เลี้ยง การเลี้ยงสัตว์ในป่าชุมชนไม่ต้องขออนุญาตเพียงแต่ไม่ไปเลี้ยงในป่าต้นน้ำและไม่มีท่อประปาหมู่บ้านผ่าน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ใช้งบประมาณของ อบต. จัดทำระบบประปาภูเขาจากตาน้ำบนภูเขามาถึงบ่อพักน้ำใช้เฉพาะบ้านในกลุ่ม กำหนดให้คนในกลุ่ม 1 คนทำหน้าที่ดูแลระบบประปาภูเขา การซ่อมแซมท่อน้ำการดูแลหากน้ำไม่ไหลโดยกลุ่มกำหนดให้ทุกครัวเรือนต้องจ่ายเงินให้ผู้ดูแลระบบประปาภูเขา ครัวเรือนละ 50 บาทต่อปี ส่วนการใช้น้ำในห้วย ส่วนมากพบว่ามีคนมาใช้น้ำในห้วยน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเห็นเด็ก ๆ ลงเล่นน้ำในห้วย ส่วนการใช้น้ำ

เพื่อการเกษตร เนื่องจากกลุ่มบ้านเป็นผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรก ๆ ในชุมชน ภาครัฐไม่ได้ควบคุม การเลือกพื้นที่ทำการเกษตร บรรพบุรุษของราษฎรในกลุ่มจึงเลือกพื้นที่ทำการเกษตรที่มีตาน้ำ มีแหล่งน้ำ สามารถต่อท่อประปาใช้ในพื้นที่ได้

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ ราษฎรในชุมชนสามารถเก็บหินในห้วยเพื่อก่อสร้างที่พักอาศัย ได้ ส่วนการขุดทองชุมชนห้วยห่านอนุญาตให้ราษฎรในหมู่บ้านสามารถขุดหาทองคำในห้วยห่านได้

การจัดการทรัพยากรรวม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคล และระดับกลุ่ม มีความสัมพันธ์กัน คือ ราษฎรในกลุ่ม สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นผลผลิตในป่าไม้ และน้ำได้อย่างจำกัด คือ สามารถใช้ ประโยชน์ได้เท่าที่เพียงพอต่อการใช้งาน หรือการบริโภค โดยเฉพาะทรัพยากรในป่าไม้ที่สามารถเก็บ ผลผลิตเฉพาะการบริโภคในครัวเรือน ห้ามนำไปจำหน่ายนอกชุมชน

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ การหาประโยชน์จากป่าชุมชน การเก็บพืชผักจากในป่า ตามฤดูกาล พอเพียงเนื่องจากไม่ใช่ทุกคนทุกครัวเรือนที่เข้าไปเก็บของในป่าหรือการเข้าป่าก็ไม่ได้ เข้าไปพร้อม ๆ กัน ส่วนการตัดไม้ซ่อมแซมหรือปลูกบ้าน พบว่า ราษฎรในกลุ่มทุกหลังคาเรือน มีบ้าน ที่สมบูรณ์แล้ว การตัดไม้จึงไม่มีนอกจากการตัดไม้ไฟเพื่อทำของใช้

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ น้ำประปาจะไม่พอเพียงในช่วงฤดูร้อน เนื่องจากตาน้ำมีน้ำ ออกมาน้อยไม่พอกับการใช้งาน แต่ที่ตั้งของกลุ่มอยู่ใกล้ห้วย หากน้ำไม่พอก็จะไปชักผ้าที่ห้วย และทุกบ้านก็ มีถังพลาสติกรองน้ำใช้จึงคิดว่ายังคงมีน้ำใช้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของราษฎรในกลุ่ม

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร จะเป็นลักษณะส่วนตัวส่วนบุคคล ส่วนมาก เป็นความเชื่อในการเข้าไปหาผลผลิตในป่า จะทำพิธีขอมาเจ้าป่า การทำผีบางชนิดก็ต้องเข้าไปทำใน พื้นที่ป่า

ความมีอิสระในการปฏิเสธ โครงการกฎระเบียบจากภายนอกชุมชน เมื่อผู้ใช้บ้านเรียก ประชานกลุ่มประชุมทำโครงการต่าง ๆ หัวหน้ากลุ่มบ้านจะให้ความเห็นว่าถ้าโครงการที่มาจาก หน่วยงานภาครัฐไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อราษฎรก็จะแสดงความคิดเห็นที่จะปฏิเสธโครงการเหล่านั้น

ปัญหาการจัดการทรัพยากรรวมของกลุ่ม พบว่า มีถ้ำอยู่ในป่าใกล้ ๆ กลุ่ม เคยมีพระธุดงค์ เข้ามาปักกรดและแอบนำดินภายในถ้ำออกไปนอกชุมชน จึงออกกฎหมายห้ามไม่ให้พระเข้ามาปักกรด ภายในถ้ำ นอกจากนี้พบว่ามีขยะอยู่ในห้วยปริมาณมากแต่ก็พอใช้น้ำได้อยู่

หัวหน้ากลุ่มบ้าน รายที่ 2 จำนวนครัวเรือน 50 หลังคาเรือน ราษฎร 370 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ราษฎรในชุมชนสามารถนำไม้ไฟจากป่ามาใช้ประโยชน์ได้ ส่วนใหญ่ จะนำไม้ไฟมาทำเครื่องใช้ ทำรั้วบ้าน นอกจากนี้ราษฎรในกลุ่มยังเข้าไปเก็บหน่อไม้ในป่าราษฎรในกลุ่ม

ไม่ได้เลี้ยงวัวในป่าชุมชน การเก็บสมุนไพรเพื่อทำยาแก้ปวดเมื่อย ปวดหัว ตัวร้อน ปวดท้อง ส่วนการใช้พื้นที่ป่าชุมชนฝั่งศพจะไม่มีเพราะญาติสามารถนำศพฝังที่ไร่ของตนเองได้ แต่หากไม่มีพื้นที่ก็จะนำศพไปฝังในพื้นที่ป่าชุมชนที่หมู่บ้าน กำหนดให้เป็นสุสานชุมชน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ เนื่องจากกลุ่มใช้น้ำจากตาน้ำร่วมกันกับกลุ่มบ้านอีกสามกลุ่ม โดยต่อท่อน้ำจากตาน้ำจากจุดเดียวกันแล้วมาแยกลงถึงพักของแต่ละกลุ่มวางท่อแยกไปในบ้านทุกหลังในกลุ่ม การดูแลระบบประปาของกลุ่มจะเก็บเงินครอบครัวละ 300 บาทต่อปี เพื่อเป็นค่าตอบแทนให้กับราษฎรภายในกลุ่มหนึ่งคนดูแลระบบประปาภูเขา ส่วนการใช้น้ำเพื่อการเกษตรเนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ในกลุ่มเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาภายหลังการจัดตั้งชุมชนห้วยทาน การคัดเลือกพื้นที่ทำการเกษตร ภายหลังกลุ่มผู้ตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรกจึงได้พื้นที่ที่ไม่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การใช้น้ำเพื่อการเกษตรราษฎรในกลุ่มจะใช้รถบรรทุกน้ำในห้วยไปใช้ที่ไร่ เพื่อผสมยากำจัดศัตรูพืช และพบว่ามีบางบ้านในชุมชนติดตั้งเครื่องสูบน้ำสูบน้ำจากห้วยทานขึ้นมาใช้ภายในบ้าน โดยลงทุนทั้งหมดด้วยตัวเอง 7-8 หลังคาเรือน

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ ราษฎรในกลุ่มสามารถเก็บหินในห้วยมาใช้ก่อสร้างได้ และสามารถขุดหาทองคำในห้วยได้แต่จะห้ามคนนอกหมู่บ้านไม่ให้เข้ามาขุดหาทองคำในห้วย

การจัดการทรัพยากรรวม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคล และครอบครัว ตามความเชื่อของม้งจะห้ามตัดต้นไม้บางชนิด ห้ามขุดดินขุดหินในป่าต้นน้ำ ในชุมชนจะห้ามจับปลาในห้วย ช่วงที่ห้วยผ่านชุมชน การห้ามตัดต้นไม้ขนาดใหญ่

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ การตัดไม้ไผ่ในป่าชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ในบ้าน ล้อมรั้ว ทำตอกมัดของ ทำของใช้ รวมถึงการหาหน่อไม้จะเพียงพอต่อการใช้งานของคนทั้งชุมชน เพราะหลาย ๆ บ้านในกลุ่มไม่ได้เข้าไปหาประโยชน์จากทรัพยากรในป่า จะซื้ออาหาร ผัก ผลไม้ หรือเครื่องใช้จากตลาดชุมชน หรือซื้อจากตลาดนัดแทน เด็กยุคใหม่ก็ไม่เข้าไปในป่าไม่รู้จักพืชผักในป่าว่าสิ่งใดนำมากิน สิ่งใดสามารถทำเป็นยา หรือการนำไม้ไผ่มาผลิตเครื่องใช้ก็ไม่เป็น

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ ในกลุ่มใช้สายน้ำประปาาร่วมกันกับกลุ่มอีกสองกลุ่ม และตาน้ำของพื้นที่ต้นน้ำอาจจะมีน้ำไม่พอในช่วงฤดูแล้ง แต่ก็มีบ้านในกลุ่ม 7-8 หลัง วางท่อสูบน้ำจากห้วยขึ้นมาใช้เอง มี 2 หลัง สูบน้ำจากห้วยมาใส่ถังใช้และวางท่อแบ่งให้เพื่อนบ้านข้างเคียงที่เป็นพี่น้องกัน น้ำในห้วยส่วนมากจะนำมาใช้ล้างถ้วยจาน ชักผ้า อาบ ใช้ในห้องน้ำ ส่วนน้ำดื่มจะซื้อน้ำดื่มเป็นถังหรือขวดมาบริโภค

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร เป็นความเชื่อของราษฎรในกลุ่มแต่ละหลังคาเรือน จะทำฝึป่า ฝึห้วย ตามที่แต่ละบ้านจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าหรือห้วยอย่างไร การทำพิธีเพื่อป้องกันไม่ให้ฝึร้ายที่อยู่ในป่าหรืออยู่ในห้วยเข้ามาบวกรวน

ความมีอิสระในการปฏิเสศโครงการ กฎ ระเบียบจากภายนอกชุมชน ภายในกลุ่มต้อง ปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่บ้านกำหนด เช่น จะให้ไปพัฒนาที่ใด แม้ว่าพื้นที่หรือประโยชน์ที่ได้รับจะไม่ เกี่ยวข้องกับคนในกลุ่ม แต่ก็จะไปทำเพราะถือว่าเป็นงานส่วนรวมที่ต้องทำ แต่หากมีใครติด ธุระ ไม่สะดวกในการพัฒนานี้จะจ่ายเงินเป็นค่าปรับ เข้าเป็นกองทุนของหมู่บ้าน

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม พบว่า มีบางคนในหมู่บ้านเก็บพืชสมุนไพรเกิน ความจำเป็นไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์เอง แต่นำสมุนไพรที่เก็บส่งไปให้ญาติพี่น้องต่างประเทศ ส่วน ปัญหาน้ำใช้ไม่ค่อยจะพอโดยเฉพาะช่วงฤดูแล้ง

หัวหน้ากลุ่มบ้าน รายที่ 3 จำนวน 35 หลังคาเรือน ราษฎร 240 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ราษฎรในชุมชนสามารถล่าสัตว์ขนาดเล็ก เช่น นก กระรอก ตุ่น การตีผึ้ง ซึ่งป่าชุมชนจะมีสัตว์เล็ก ๆ ส่วนสัตว์ขนาดใหญ่ เช่น หมู เก้ง กวาง หรือเสียดผา คาดว่าน่าจะ สูญพันธุ์ไปหมดแล้ว ส่วนพืชพรรณจะเป็นพวกหน่อไม้ เห็ด ผลไม้ป่า ยาสมุนไพรจะมีพืชสมุนไพร หลายชนิดนำมาต้มเพื่อรักษาโรคเก่า และนี่ ราษฎรในกลุ่มยังเลี้ยงโคในป่าชุมชนและยังใช้พื้นที่ป่า ชุมชนสำหรับฝังศพได้ โดยต้องแจ้งพื้นที่ให้ผู้ใหญ่บ้านก่อน ส่วนใหญ่คนที่ได้สิทธิฝังศพในป่าจะเป็น ผู้สูงอายุในชุมชน ผู้ที่คนในตระกูลแซ่เคารพนับถือ แต่ถ้าเป็นราษฎรทั่วไปก็จะฝังศพที่ไร่หรือสุสาน ชุมชน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจะใช้ทางน้ำจากต้นน้ำร่วมกัน อีก 2 กลุ่ม ซึ่งได้วางท่อน้ำร่วมกัน แล้วแยกใส่ถังพักของกลุ่มบ้าน แล้วจึงวางท่อประปากระจายไปยัง บ้านเรือนภายในกลุ่ม งบประมาณการวางท่อน้ำและถังพักน้ำได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จาก องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ส่วนแรงงานวางท่อประปาติดตั้งถังพักน้ำเป็นของราษฎรช่วยกัน การดูแลระบบประปาภูเขาเฉพาะกลุ่มมีตัวแทนราษฎรในกลุ่ม 1 คน ร่วมกันดูแลระบบประปา หาก เกิดความเสียหายโดยมีค่าตอบแทนต่อบ้านละ 350 บาท หากไม่มีเงินก็จะนำข้าวเปลือกที่มีมูลค่า เท่ากับ 350 บาทให้ เพราะในบางปีผู้ดูแลระบบประปามีอาชีพรับจ้าง ไม่ได้ปลูกข้าวจึงขอค่าดูแลเป็น ข้าวเปลือกแทน แต่หากระบบประปามีปัญหาต้องใช้เวลาซ่อมแซมนาน เช่น ดินถล่มทับท่อประปา ในช่วงฤดูฝนหรือไฟป่าไหม้ท่อประปาในช่วงฤดูแล้ง ก็จะลงไปใช้น้ำในห้วยทิ้งการอาบน้ำ ชักผ้า ส่วน น้ำดื่มปัจจุบันจะใช้น้ำถึงที่ขายตามร้านค้า ส่วนหนึ่งใช้น้ำประปาภูเขาโดยต้องต้มก่อน สำหรับน้ำเพื่อ การเกษตรก็จะใช้น้ำในแหล่งน้ำใกล้พื้นที่ทำการเกษตร

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่สามารถเก็บหินจากห้วยเพื่อใช้ในการก่อสร้าง ส่วนทองในห้วยสงวนไว้สำหรับราษฎรในหมู่บ้าน

การจัดการทรัพยากรร่วม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคลและระดับกลุ่ม การเข้าป่าหรือลงห้วยต้องระมัดระวังตัวอย่าไปละเมิดหรือล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ เช่น ไม้ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูล การใช้ทรัพยากรต้องใช้แต่ที่พอเพียง ไม้ตัดไม้เล่นโดยไม่ใช้ประโยชน์ ไม่นำทรัพยากรออกไปเกินกิน กินใช้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่จะลงโทษ

ความเพียงพอของทรัพยากร ถ้าทุกคนใช้เฉพาะเท่าที่พอกินพอใช้ ทรัพยากรทั้งหมดก็จะพอใช้ทุก ๆ ปี ต้นไม้ก็จะงอกใหม่ เติบโตพอกับการใช้งาน การรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำก็จะมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี หินและทองในห้วยก็จะมีน้ำพัดพามาจากภูเขาจะเก็บหินหรือชุดทองได้ทุก ๆ ปี เช่นกัน

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ผู้ใหญ่บ้านประกาศให้ราษฎรไปช่วยกันพัฒนาสร้างเจดีย์ที่สวนสมุนไพร เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยกันดูแลป่าต้นน้ำก็ไปช่วยกัน แม้ว่าคนกลุ่มมั่งมีนับถือผี แต่ก็เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่มาช่วยดูแลป่าให้มีอาหาร มีต้นไม้และมีน้ำให้ใช้สิ่งใดที่ช่วยได้ก็ต้องยอมรับ

ความมีอิสระในการปฏิเสธ โครงการ กฎระเบียบจากภายนอกชุมชน สำหรับราษฎรในกลุ่ม ถ้าหมู่บ้านประกาศให้ไปทำอะไรก็ต้องไป เพราะถือว่าเป็นงานส่วนรวม คนที่ไม่อยากทำหรือไม่ไปก็จะต้องถูกปรับเงินตามกฎหมายของหมู่บ้านไม่อาจปฏิเสธได้

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม พบว่า ในกลุ่มไม่มีปัญหาอะไร ทรัพยากรที่มีเท่าไรก็ใช้เท่านั้น เช่น เข้าไปหาหน่อไม้หาได้แค่ไหนก็นำมากินเท่านั้น ปีนี้อาจจะหาได้น้อย ปีต่อไปก็หาได้มาก หรือเท่าเดิม ยังไม่พบว่ามีลดน้อยลงหรือจะหายไป ยกเว้นสัตว์ป่าตัวใหญ่ ๆ เช่น เก้ง กวางที่ไม่พบมานานหลายปีแล้ว แต่ก็คิดว่าไม่เป็นปัญหาเพราะไม่ได้เป็นอาหารที่จำเป็น ส่วนน้ำใช้ช่วงฤดูแล้งน้ำมาน้อยก็จะไปใช้น้ำในห้วยได้ หมู่บ้านห้วยหานดีกว่าหมู่บ้านข้างเคียงที่ไม่มีห้วยไหลผ่าน เพราะเมื่อขาดน้ำจะเดือดร้อนมาก

หัวหน้ากลุ่มบ้านรายที่ 4 จำนวนครัวเรือนประมาณ 50 ครัวเรือน ราษฎร 360 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ราษฎรในชุมชนสามารถเก็บเห็ด หาหน่อไม้จากป่าชุมชน การตัดไม้ไผ่ทำลำไ้ คอกหมู ส่วนการหาฟืนเดิมใช้ไม้แห้งไม้ยืนต้นตาย แต่ในปัจจุบันจะใช้กิ่งก้านจากยางพาราที่ราษฎรปลูกจำนวนมาก มีกิ่งก้านมากพอทำฟืน ยังมีการใช้ต้นลิ้นจี่ที่ปลูกมามากกว่า 30 ปี แต่เนื่องจากราคาลิ้นจี่ไม่ดี ราษฎรจึงโค่นลิ้นจี่ปลูกยางพาราแทน ทำให้มีไม้ฟืนใช้มาก รวมทั้งราษฎรส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดซื้อเตาแก๊ส ซื้อแก๊ส จากร้านค้าในตลาดชุมชน การใช้พลังงานจากแก๊สสูง

ต้มสะดวกกว่าการใช้พื้นมาก ปัจจุบันหากจะใช้พื้นก็เพื่อความอบอุ่นในบ้านช่วงฤดูหนาว หรือใช้สำหรับปรุงอาหารเมื่อจะจัดงานพิธีใหญ่ ๆ

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ในกลุ่มใช้ประปาภูเขาเพื่ออุปโภคบริโภค การวางท่อประปาใช้ตาน้ำและวางท่อร่วมกันกับกลุ่มอื่น โดยมีถึงพิกน้ำแยกกลุ่มกัน บางครัวเรือนก็รวมกันต่อท่อประปาภูเขาจากตาน้ำใกล้ ๆ มาเอง ซึ่งตาน้ำที่ใกล้ ๆ ชุมชนเป็นตาน้ำขนาดเล็ก มีน้ำพอใช้สำหรับบ้าน 5 - 6 หลัง การดูแลรักษาระบบประปาภูเขาในกลุ่มบ้าน มีผู้อาสาสมัครดูแลระบบประปาภูเขา คอยซ่อมแซมหากท่อแตกท่อน้ำขาดภายในกลุ่มจะเก็บเงินหลังคาเรือนละ 200 บาทต่อปี บ้านที่ต่อน้ำประปาภูเขาใช้เองก็ต้องช่วยเงินด้วย และหากระบบประปาภูเขาเสียหายมาก ถ้าเป็นของกลุ่มบ้าน ทุครัวเรือนก็ต้องไปช่วยกัน รวมทั้งหากระบบประปาภูเขาของกลุ่มอื่น สายน้ำอื่น เสียหายมากแล้ว ผู้ใหญ่บ้านประกาศให้ทุครัวเรือนต้องไปช่วยเหลือก็ต้องไป เพราะเป็นพี่น้องในหมู่บ้านเดียวกัน น้ำเพื่อการเกษตร การทำไร่ข้าว ข้าวโพด จะไม่ใช้น้ำมาก ส่วนการทำสวนผักจะเลือกพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ มีทั้งแหล่งน้ำทางธรรมชาติและถังน้ำเพื่อการเกษตรที่กรมชลประทานสร้างกระจายในพื้นที่ทำการเกษตร กลุ่มที่ไม่มีแหล่งน้ำในพื้นที่เกษตรจะใช้รถบรรทุกน้ำในห้วยใส่ถังไปใช้พ่นปุ๋ย และพ่นยากำจัดศัตรูพืช

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ ราษฎรหมู่บ้านห้วยทานสามารถเก็บหินใช้ก่อสร้างกำแพงกันดินสำหรับปรับพื้นที่สร้างบ้าน และรวมกลุ่มช่วยกันขุดหาทองคำในห้วย เพราะการขุดหาทองคำต้องช่วยกันขุดหลุมลึกข้าง ๆ ห้วย เพื่อนำดินไปร่อนหาทองคำ การขุดหลุมที่มีก้อนหินขนาดใหญ่มากต้องใช้คนหลายคนช่วยกัน บางหลุมต้องสูบน้ำต้องเก็บเงินช่วยค่าน้ำมัน เจ้าของเครื่องสูบน้ำ ส่วนดินที่ได้ในหลุมแต่ละคนจะนำมาร่อนหาทองคำเอง จะได้มากหรือน้อย แล้วแต่โชคของผู้ที่ร่อนทองคำ

การจัดการทรัพยากรรวม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคลและกลุ่ม กฎเกณฑ์เป็นไปตามความเชื่อและข้อห้ามของชุมชน เช่น การห้ามเข้าไปเก็บของป่า ตัดไม้และเลี้ยงวัวในป่าต้นน้ำ โดยคนมักมีความเชื่อว่าพื้นที่ป่าต้นน้ำมีเทวดาปกปักรักษา ผู้ที่เข้าไปอาจเจอเธอพูดจาไม่ดีหรือทำกริยาละเมิดต่อเทวดา จะทำให้เจ็บป่วยหรือเสียชีวิต

กฎเกณฑ์ระดับชุมชนและกลุ่มบ้าน อนุญาตให้ตัดไม้ใหญ่เพื่อการสร้างบ้านเท่านั้น ห้ามตัดไม้เพื่อจำหน่าย หรือนำไม้ออกจากพื้นที่หมู่บ้าน เพื่อก่อสร้างบ้านในพื้นที่อื่น การเก็บหน่อไม้ห้ามเก็บหน่อไม้สูงเกินสองศอก (50 เซนติเมตร) เพราะต้องปล่อยให้เป็นต้นไม้ต่อไป ห้ามเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่

ป่าต้นน้ำ การขุดหาทองคำห้ามเปลี่ยนเส้นทางน้ำเพื่อขุดหาทองในก้นห้วย การขุดหาทองสามารถทำได้บริเวณริมห้วยเท่านั้น ผู้ที่เลี้ยงวัวในพื้นที่ป่าชุมชนจะต้องล้อมรั้วกันวัวไม่ให้ออกไปนอกพื้นที่ ห้ามเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่าชุมชน

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ หากราษฎรในชุมชนเก็บหาของป่าใช้ประโยชน์จากป่าไม้เท่าที่เป็นอยู่ ก็คงสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป เห็นได้ชัดเจนจากกรณีการปิดหมู่บ้านช่วงสถานการณ์โควิด ไม่สามารถนำสินค้าโดยเฉพาะอาหารจากนอกหมู่บ้านเข้ามาจำหน่ายในตลาดชุมชนได้ ราษฎรเก็บหาอาหารจากในป่าชุมชนก็สามารถดำรงชีพอยู่ได้ถึง 1 เดือนก่อนเปิดหมู่บ้าน

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ ปัจจุบันภายในกลุ่มมีน้ำกินน้ำใช้และน้ำเพื่อการเกษตรเพียงพอ ทำให้เชื่อได้ว่า การรักษาป่าชุมชน ป่าต้นน้ำจะทำให้มีน้ำเพียงพอ เพราะชุมชนไม่มีการถางป่าเพื่อทำการเกษตรมากกว่า 20 ปี การทำการเกษตรปัจจุบันเป็นการทำไร่มุขเวียนในพื้นที่เท่าเดิม ราษฎรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นแต่น้ำก็ยังคงพออยู่

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร จะเกี่ยวกับความเชื่อของตระกูลแซ่ การทำผีป่า ผีน้ำแตกต่างกันไปตามตระกูลแซ่ หรือมีผู้เจ็บป่วยเพราะไปละเมิดผีป่าผีน้ำ ก็ต้องทำพิธีเช่นสรวงตามที่ผีต้องการ

ความมีอิสระในการปฏิรูประบบโครงการ กฏระเบียบจากภายนอกชุมชน ราษฎรในกลุ่มต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของชุมชน ส่วนการทำโครงการที่มาจากภายนอกชุมชน เป็นหน้าที่ของกรรมการหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้าน ถ้าอำเภอ หรือจังหวัด รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ มาขอให้ราษฎรทำอะไร กลุ่มพวกนี้จะพิจารณาถึงจะเป็นโครงการที่รู้สึกว่าจะไม่เกิดประโยชน์อะไร ก็ต้องร่วมมือกับชุมชนเพราะการอยู่ในชุมชนเดียวกันต้องปฏิบัติให้เหมือนกันจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม พบปัญหาการลักลอบตัดไม้ ต้นขนาดเล็ก ไม่สมควรตัดส่วนมากจะนำไปทำคอกสัตว์ และการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์

หัวหน้ากลุ่ม รายที่ 5 จำนวนครัวเรือนประมาณ 33 ครัวเรือน ราษฎร 265 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ การตัดไม้จะต้องขออนุญาตจากกรรมการหมู่บ้านก่อน การตัดไม้ใหญ่เพื่อทำเสาบ้าน ทำโครงหลังคาบ้าน ส่วนผนังบ้านส่วนใหญ่จะใช้บล็อกเพราะราคาถูก ซึ่งการสร้างบ้านไม่ได้มีการสร้างกันบ่อย ๆ 5-6 ปี ราษฎรภายในกลุ่มจะสร้างบ้านใหม่ กรณีลูกชายต้องการแยกครอบครัวออกจากบ้านพ่อแม่ ราษฎรในกลุ่มยังเข้าไปเก็บซี้ค่างควาในถ้ำเพื่อทำปุ๋ยใส่ผัก แต่ก็มีคนขึ้นไปเก็บไม้ก็คน ส่วนการหาอาหารจากป่าจะมีเห็ด หน่อไม้ แมลงบางชนิด หนอนรด่วน สัตว์เล็ก ๆ นก กระรอก ยาสมุนไพรที่รักษาโรคกระเพาะอาหาร และแก้ ไข้ได้ดีกว่ายาแผนปัจจุบัน การเลี้ยงวัวในป่าชุมชนและสามารถใช้พื้นที่ป่าชุมชนเพื่อฝังศพตามประเพณีได้ ซึ่งต้องให้หมอผี

พิจารณาจุดฝั่งศพ และต้องขออนุญาตผู้ใหญ่บ้านก่อน ส่วนมากจะอนุญาตเพราะราษฎรจะรู้ว่าห้ามฝังศพในพื้นที่ป่าต้นน้ำ

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของกลุ่ม จะมีระบบประปาภูเขาจากตาน้ำ 2 สาย สายแรกต่อน้ำมาใช้สำหรับครัวเรือน 15-16 หลัง สายที่สอง ใช้ระบบประปาภูเขา ร่วมกับอีกสองกลุ่มบ้าน โดยแต่ละกลุ่มจะมีถังพักน้ำเป็นของตนเอง ถัดจากถังพักน้ำจะวางท่อประปาเป็นท่อหลัก กระจายน้ำไปยังครัวเรือนต่าง ๆ ภายในกลุ่มจะตั้งตัวแทนดูแลระบบประปาภูเขา หนึ่งคน มีค่าตอบแทนเป็นข่าวสาร ครัวเรือนละ 3 ถังต่อปี หรือมอบเงิน 300 บาทให้กับผู้ดูแล เพื่อดูแลระบบประปาของกลุ่ม แตกหากท่อน้ำหลักจากตาน้ำเสียหาย ผู้ดูแลของทั้งสามกลุ่มบ้านจะช่วยกันไปซ่อมแซม พบว่า บางครัวเรือนยังตั้งเครื่องสูบน้ำจากห้วยมาใช้งาน แต่ก็ใช้ได้บางช่วง เช่น ช่วงฤดูฝนน้ำในห้วยจะขุ่น หรือช่วงฤดูแล้งพวกที่ขุดหาทองคำจะร่อนทองในห้วยน้ำก็จะขุ่น แต่ก็นำมารดน้ำผักที่ปลูกริมห้วยได้

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ ราษฎรสามารถเก็บหินในห้วยมาใช้ประโยชน์ได้ ส่วนทองคำสามารถขุดหาทองคำในพื้นที่ที่หมู่บ้านกำหนดเท่านั้น เนื่องจากการขุดทองเหนือหมู่บ้านขึ้นไปมากจะส่งผลกระทบต่อระบบประปาภูเขาของหมู่บ้าน ถ้าขุดทองในเขตหมู่บ้านก็อาจทำให้เกิดอันตราย เพราะหลุมขุดทองจะเป็นหลุมลึก 5-6 เมตร เด็ก ๆ ในหมู่บ้านที่ไปเล่นริมห้วยอาจตกลงไปในหลุม ส่วนด้านใต้หมู่บ้านลงไปน้ำห้วยจะไหลเชี่ยวไม่พบทองคำ ช่วงที่เหมาะสมสำหรับการขุดทองจึงเป็นช่วงที่หมู่บ้านกำหนดเท่านั้น

การจัดการทรัพยากรรวม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ราษฎรในชุมชนจะมีความเชื่อเป็นของตนเอง เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และกลุ่มบ้านก็ไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่จะไปควบคุมราษฎร มีเพียงการเก็บเงินหรือข่าวสารให้คนที่ดูแลระบบประปาภูเขาซึ่งทุกครัวเรือนภายในกลุ่มต้องชำระเท่ากันทุกหลังคาเรือน แม้ว่าบางครัวเรือนต่อท่อประปาใช้เอง เฉพาะในกลุ่มพี่น้องหรือบางครัวเรือนสูบน้ำจากห้วยมาใช้เอง แต่ทุกหลังคาเรือนต้องชำระค่าดูแลระบบประปา เพราะหากครัวเรือนใดที่ไม่ยอมชำระก็กลัวจะถูกผู้ที่ชำระตัดสินนิโทษว่าไม่ยอมปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ ถ้าราษฎรเข้าไปเก็บของป่าเพื่อการบริโภคตัดไม้ไผ่ เฉพาะที่จำเป็นก็คิดว่ายังคงมีทรัพยากรให้เก็บใช้ได้ตลอดไป สภาพของป่าชุมชนสมดุลกับความต้องการใช้ประโยชน์ของราษฎรในหมู่บ้านแล้ว

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ พบว่า การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคภายในกลุ่มเพียงพอต่อการใช้ จากการที่กลุ่มมีเส้นทางน้ำสองสายโดยเส้นทางแรกเป็นน้ำสะอาด สามารถนำมาดื่มแล้วบริโภคได้ โดยสังเกตจากการไม่พบคราบตะกอนที่ก้นหม้อ ในขณะที่เส้นทางน้ำอีกสายที่มีปริมาณน้ำมากใช้ร่วมกับกลุ่มอื่น ไม่น่าจะนำมาบริโภค เพราะเมื่อต้มจะมีคราบตะกอนที่ก้นหม้อมาก ภายในกลุ่มจึงมีทั้งน้ำดื่ม น้ำใช้เพียงพอ เมื่อท่อน้ำประปามีปัญหาก็สามารถสูบน้ำในห้วยหรือลงไปใช้น้ำในห้วยได้ เพราะที่ตั้งของกลุ่มอยู่ในทิศทางเหนือน้ำจึงไม่ต้องกลัวว่าน้ำในห้วยจะสกปรก

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร มีเพียงความเชื่อของแต่ละบุคคลที่จะเช่นไหว้เจ้าป่าเจ้าเขาก่อนเข้าไปหาทรัพยากรในป่าไม้

ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการ กฎ ระเบียบจากภายนอกชุมชน เนื่องจากด้านเหนือของกลุ่มมีการจัดตั้งศูนย์สมุนไพรมีพระครูบาจากในเมืองนำพระพุทธรูปและมีการสร้างสถูปเจดีย์ในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งราษฎรในชุมชนไม่ปฏิเสธความเชื่อพวกนี้ หากผู้ใหญ่บ้านหรือพระครูบาขอให้ไปช่วยงาน เช่น การสร้างเจดีย์ หรือพิธีกรรม ก็จะขึ้นไปช่วย เพราะเห็นว่าเขาไปสร้างสิ่งสวยงาม และผู้ใหญ่บ้านก็อนุญาต ซึ่งผู้ใหญ่บ้านคงพิจารณาแล้วว่าจะเกิดผลดีต่อหมู่บ้าน

ปัญหาการจัดการทรัพยากรรวมของกลุ่ม เนื่องจากที่ตั้งของครัวเรือนในกลุ่มอยู่ติดกับพื้นที่ป่า จึงพบปัญหาไฟป่าที่มีผู้ลักลอบจุดเพื่อล่าสัตว์ป่า จึงต้องช่วยกันระดมราษฎรในกลุ่มไปดับไฟป่า ป้องกันการลุกลามเข้ามาติดบ้านเรือน

หัวหน้ากลุ่มบ้านรายที่ 6 จำนวนครัวเรือนประมาณ 28 ครัวเรือน ราษฎร 195 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ราษฎรสามารถตัดต้นไม้เพื่อนำมาสร้างบ้านได้ แต่จะต้องขออนุญาตจากกรรมการหมู่บ้านก่อน ส่วนใหญ่หากจะสร้างบ้านส่วนมากก็จะตัดแต่เพียงที่ที่ต้องการและให้คุ้มค่าที่สุด โดยพิจารณาว่าถ้าตัดต้นไม้ต้นใดสามารถนำมาทำเสา โครงหลังคา กรอบประตูหน้าต่างได้พอไหม ถ้าต้นเดียวพอก็ตัดเพียงต้นเดียว ถ้าตัดต้นที่สองแล้วเหลือก็ต้องไปหาต้นไม้ใหม่ที่ตัดแล้วนำมาใช้ประโยชน์ได้คุ้มค่าที่สุด ชุมชนจะห้ามตัดต้นไม้เฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำและบริเวณสวนสมุนไพรมอบหมู่บ้าน การเก็บพืชสมุนไพรมูลไช้ แก้วหวัดหัว หวดพัน ตาแดง ตามัว หวดเมื่อย ล้างสารพิษ และแก้ ส่วนการเลี้ยงวัวโดยการปล่อยวัวในป่าชุมชนในจุดที่ไม่ไปซ้ำกับจุดเลี้ยงวัวของผู้อื่น

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ภายในกลุ่มมีเส้นทางน้ำประปาภูเขาอยู่ 2 เส้นทาง เส้นทางแรก เดิมเป็นแนวท่อประปาส่วนตัวของราษฎรในกลุ่มที่มาสร้างบ้านช่วงแรก ๆ ภายหลังมีการขยายตัวของชุมชนจะตั้งเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านจึงใช้เงินของหมู่บ้าน ซึ่งระบบประปาภูเขาจากผู้ลงทุนสร้างกลุ่มแรกเพื่อบริการงานระบบประปาภูเขาให้กับกลุ่มบ้านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ได้มีน้ำใช้

เมื่อมีการสร้างบ้านเพิ่มขึ้นระบบน้ำประปาที่มีไม่พอใช้จึงมีการวางท่อประปาจากตาน้ำแหล่งใหม่ มารวมกับจุดแรกและสร้างถังพักน้ำรวมกัน ทำให้ในกลุ่มใช้น้ำจากตาน้ำสองแห่งมารวมกันในถังพักน้ำ แล้วปล่อยใช้ในกลุ่ม แบ่งผู้ดูแลระบบน้ำจากตัวแทนของแต่ละครัวเรือน 2 ครัวเรือนให้ดูแลระบบน้ำ 6 เดือน หมุนเวียนกันไป การใช้วัสดุอุปกรณ์ซ่อมแซมท่อของหมู่บ้านที่มีท่อน้ำเก็บรวมไว้ กลุ่มใดที่ท่อน้ำเสียหายสามารถเบิกมาใช้ได้ ส่วนกาบและข้อต่อใช้ของผู้ดูแลระบบท่อประปา เพราะทุกบ้านมีกาบและข้อต่อท่อสำหรับใช้ต่อน้ำเพื่อการเกษตรอยู่แล้ว ซึ่งขนาดของท่อประปาภูเขาซึ่งใช้เป็นท่อเมนก่อนเข้าบ้านจะใช้ขนาดเดียวกันกับขนาดท่อน้ำที่ใช้ต่อน้ำรดพืชผักในพื้นที่ทำการเกษตรอยู่แล้ว หากประสบปัญหาท่อน้ำไม่พอจะนำรถไปบรรทุกน้ำจากห้วยห่าน โดยหมู่บ้านมีบิมน้ำสำหรับสูบน้ำจากห้วยบริการสำหรับราษฎรในหมู่บ้าน นำรถยนต์มาบรรทุกน้ำใช้อุปโภค และน้ำใช้เพื่อการเกษตรโดยไม่คิดมูลค่า

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ เนื่องจากที่ตั้งของกลุ่มอยู่บนดอยการปรับพื้นที่สร้างบ้านต้องใช้หินมาทำแนวกันการพังทลายของดิน ซึ่งสิ่งก่อสร้างที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการเก็บหินจากห้วยมาวางเป็นแนว และสามารถเก็บหินในห้วยได้โดยไม่จำกัดจำนวนและราษฎรในชุมชนสามารถขุดหาทองคำในห้วยได้

การจัดการทรัพยากรรวม

กฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ระดับบุคคลและกลุ่ม ราษฎรในชุมชนถูกอบรมสั่งสอนให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทุกชนิดเท่าที่จำเป็น ไม่มีการทำลายทรัพยากรทุกชนิดโดยไม่ใช้ประโยชน์ด้วยความเชื่อว่ามีเทพเจ้าดูแลรักษาทรัพยากรทุกชนิด การทำลายทรัพยากร เช่น ตัดไม้ โดยไม่มีความจำเป็น การฆ่าสัตว์ป่าโดยไม่มีเหตุผล ป้องกันตัวหรือน้ำเนื้อมาเป็นอาหาร การทำน้ำสกปรกเทพผู้คุ้มครองจะดลบันดาลให้คนผู้นั้นประสบอุบัติเหตุ เจ็บป่วย หรือเสียชีวิตได้

ความพอเพียงของทรัพยากรป่าไม้ หากต้องการสร้างบ้านไม้ทั้งหลังคงมีไม้ใหญ่ไม่เพียงพอ หากต้องการใช้ไม้เสาขนาดใหญ่ ไม้พื้น หรือฝา จะซื้อไม้จากร้านค้าในเมืองมาสร้างบ้าน แต่ถ้าครัวเรือนใดตัดไม้ในป่าจำนวนมาก กรรมการหมู่บ้านอาจไม่อนุญาต และราษฎรทั่วไปก็จะไม่พอใจครอบครัวนั้น

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ ในช่วงฤดูแล้ง น้ำจากตาน้ำในระบบประปาภูเขาเข้ามายังถังพักน้ำของกลุ่มไม่เพียงพอ จึงแก้ปัญหาโดยผู้รับผิดชอบดูแลระบบประปาภูเขาของกลุ่มทำหน้าที่เปิดปิดวาล์วน้ำที่ถังพักน้ำของกลุ่มตามเวลา โดยจะเริ่มปิดน้ำตั้งแต่เวลาประมาณ 2 ทุ่ม ถึง 6 โมงเช้าเพื่อรอให้น้ำจากตาน้ำไหลเข้ามาเต็มถัง แต่ถ้าบ้านไหนจะจัดพิธีกรรมเวลากลางคืนหรือเวลาเช้าตรู่

เจ้าของบ้านก็จะไปเปิดวาล์วน้ำตัวเอง นอกจากนี้พบว่า น้ำประปาภูเขาของกลุ่มมีตะกอนหินปูนมาก ไม่เหมาะกับการบริโภคใช้ได้เพียงการซักล้างหรือใช้ในห้องน้ำ ส่วนน้ำเพื่อการบริโภคจะนำรถไปบรรทุกน้ำประปาจากกลุ่มอื่น

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร มีการไหว้เทพที่ดูแลป่าทุก ๆ ปี โดยการฆ่าหมู ปีไหนไม่มีเงินก็ใช้หัวหมูแทน

ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการ กฎ ระเบียบ จากภายนอกชุมชน ราษฎรในกลุ่มต้องปฏิบัติตามโครงการทุกโครงการที่ผู้ใหญ่บ้านรับมา การทำงานหมู่บ้าน เป็นการแสดงให้เห็นในหมู่บ้าน ยอมรับการเป็นสมาชิกของชุมชน แม้ว่าจะงานบางงานไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่ได้ประโยชน์ส่วนตัวของผู้เข้าร่วม เช่น การช่วยกันซ่อมแซมระบบประปาภูเขาของกลุ่มอื่นที่ต้องการใช้แรงงานมาก หากไม่ไปร่วมก็จะถูกปรับเงินเข้ากองทุนของหมู่บ้าน แต่ที่น่ากลัวคือคนในชุมชนจะไม่ยอมรับ หากเราเดือดร้อน ก็จะไม่มีการขอความช่วยเหลือ

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม คือ ราษฎรในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงลักลอบเข้ามาตัดไม้ในป่าชุมชน

หัวหน้ากลุ่มบ้านรายที่ 7 จำนวนครัวเรือนประมาณ 23 ครัวเรือน 145 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ การตัดไม้มาใช้สอย สร้างบ้าน ส่วนใหญ่ใช้ทำเสา โครงหลังคา ส่วนผนังบ้านจะใช้อิฐบล็อก การเก็บสมุนไพรรักษาโรคกระเพาะอาหาร โรคไต นิ้ว ปวดหัว ปวดเอว การล่าสัตว์เล็ก ๆ นก กระรอก ราษฎรในกลุ่มสามารถเลี้ยงวัวในป่าชุมชน แต่ต้องกันรั้วให้วัวอยู่ในเขตที่กำหนดอย่างเรียบร้อย

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ กลุ่มใช้ระบบประปาภูเขาร่วมกับอีกกลุ่มโดยมีตาน้ำร่วมกัน แต่แยกถังพักน้ำของแต่ละกลุ่ม เพื่อวางท่อหลักกระจายตามบ้านของราษฎรในกลุ่ม โดยแบ่งเวรผลัดกันไปดูแล ครัวเรือนละหนึ่งเดือน ผู้ที่ดูแลจะต้องรับผิดชอบการซ่อมแซมท่อ โดยใช้ข้อต่อและกาวของตนเอง ส่วนถ้าท่อน้ำเสียหายให้ไปเบิกที่ผู้ใหญ่บ้าน น้ำประปาภูเขาของกลุ่มใช้ประโยชน์ได้เพียงการอุปโภค ไม่สามารถนำมาดื่มได้ เพราะมีหินปูนมาก น้ำดื่มจึงซื้อจากร้านค้า หรือ การนำรถยนต์บรรทุกน้ำจากกลุ่มอื่นมาดื่ม พี่น้องกลุ่มที่มีน้ำประปาที่ดื่มได้ ไม่ว่าจะอะไรที่จะนำรถยนต์มารองน้ำประปามาดื่ม เพราะรู้ว่าเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ กลุ่มบ้านตั้งอยู่บนภูเขาการปรับพื้นที่ให้ราบสามารถสร้างบ้านได้จะใช้หินจากห้วยขึ้นมาวางเรียงกันเป็นกำแพงกันดินพังทลาย ไม่มีการห้ามหากมีการเก็บหิน

จากห้วยเพื่อใช้ในการก่อสร้าง ส่วนการขุดทองถ้าเป็นราษฎรในชุมชนห้วยห่านทุกคนสามารถขุดหาทองคำในพื้นที่ที่คณะกรรมการหมู่บ้านกำหนด

การจัดการทรัพยากรร่วม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคลและกลุ่ม การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของแต่ละบุคคลสามารถนำทรัพยากรในป่าไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ การขุดหน่อไม้ การเก็บเห็ด หรือล่าสัตว์ ทำได้เฉพาะความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ กรณีตัดไม้ถ้าครัวเรือนไหนตัดไม้มากกองทิ้งไว้มากเกินไป ขุดหน่อไม้เก็บเห็ดเป็นจำนวนมาก หากมีผู้พบเห็นก็จะต่อว่าและไปพูดให้ราษฎรในหมู่บ้านรับรู้ ก็จะเกิดความอับอาย จึงไม่มีใครกล้าปฏิบัติ แต่สิ่งที่ราษฎรในชุมชนกลัวมากกว่าคือ การถูกลงโทษจากเทวดาที่คุ้มครองป่าไม้ เป็นความเชื่อของชุมชนว่ามีเทวดาปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ หากใช้ประโยชน์เกินความจำเป็นหรือเข้าไปในป่าโดยไม่มี ความเคารพ ยำเกรง จะถูกเทวดาลงโทษ

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ การใช้ทรัพยากรด้วยความเคารพต่อธรรมชาติ ความเกรงกลัวต่อเทวดาผู้คุ้มครอง จะทำให้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของทุก ๆ คน

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ ในช่วงฤดูแล้งน้ำใช้จะไม่เพียงพอจนต้องให้ผู้ที่ดูแลระบบประปาภูเขาเปิดปิดน้ำตามเวลาในช่วงตี 5 ถึง 6 โมงเช้า และช่วง 6 โมงเย็น ถึง 1 ทุ่ม บางครัวเรือนจะแก้ปัญหาโดยต่อน้ำจากถังน้ำเพื่อการเกษตรมาใช้เอง

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ส่วนใหญ่จะเป็นการประกอบพิธีกรรมตามครัวเรือน เช่น การขออนุญาตเทวดาผู้คุ้มครองป่าเขาก่อนเข้าไปตัดไม้ หรือการทำพิธีขอขมาเทวดาผู้คุ้มครองป่าไม้ หากผู้ที่เข้าไปในป่าประสบอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วย

ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการ กฎ ระเบียบจากภายนอกชุมชน ราษฎรในชุมชนต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้านในทุกกรณี แม้ว่าจะไม่เห็นด้วย เพราะผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกปรับหรือไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม จะพบปัญหาความไม่เพียงพอของน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค และพบการเก็บพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมากเกินการใช้งานเพื่อจำหน่ายกับญาติพี่น้องในต่างประเทศ

หัวหน้ากลุ่มบ้านรายที่ 8 จำนวนครัวเรือนประมาณ 45 ครัวเรือน ราษฎร 380 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ราษฎรในชุมชนสามารถเก็บเห็ด หาหน่อไม้ ล่าสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยในพื้นที่ป่าชุมชนได้ การตัดต้นไม้ใหญ่ เพื่อสร้างบ้านจะต้องขออนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านก่อน ส่วนการเก็บพืชสมุนไพร รักษาโรคท้องเสียและรักษาเด็กตัวร้อน ภายในกลุ่มไม่มีผู้เลี้ยงวัวในป่าชุมชน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ กลุ่มบ้านใช้สายน้ำประปาจากต้นห้วยห่าน โดยได้รับการสนับสนุนท่อน้ำและถังพักน้ำจาก อบต. ทำให้ภายในกลุ่มมีน้ำใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ น้ำที่ต่อมาเป็นน้ำสะอาด สามารถนำมาดื่มได้ ส่วนการใช้น้ำเพื่อการเกษตร ภายในกลุ่มมีระบบน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียง และยังคงท่อน้ำช่วยเหลือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านข้างเคียง ระบบประปาภูเขาจำนวน 1 คน โดยทุกครัวเรือน จะจ่ายค่าตอบแทนให้ปีละ 300 บาทต่อครัวเรือน

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ ราษฎรในชุมชนสามารถเก็บหินในห้วยเพื่อการก่อสร้างได้ สามารถขุดทองคำในห้วยได้ และในพื้นที่ป่าชุมชนใกล้เคียงกลุ่มบ้านยังพบเหล็กไหลดิน ซึ่งมีความเชื่อว่าจะสามารถป้องกันอุบัติเหตุ และปกป้องผีร้ายไม่ให้เข้ามาทำอันตรายได้ จึงมีการขุดหาเหล็กไหลดินเพื่อเก็บและจำหน่าย

การจัดการทรัพยากรรวม

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ ราษฎรในกลุ่มบ้านเชื่อว่าหากเข้าไปเก็บหาของป่าในปัจจุบัน จะมีทรัพยากรเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของราษฎรต่อไป

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ ราษฎรในกลุ่มบ้านเชื่อว่าอัตราการใช้น้ำทั้งเพื่อการอุปโภค บริโภค และการใช้น้ำเพื่อการเกษตรยังคงเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนได้อนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยการบังคับใช้กฎระเบียบ การใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำอย่างเคร่งครัด ประกอบกับความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ปกป้องป่าต้นน้ำ จึงทำให้ราษฎรเข้าไปในพื้นที่อย่างระมัดระวังทำให้มั่นใจถึงความเพียงพอของทรัพยากรน้ำภายในกลุ่มบ้าน

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร จะเป็นประเพณีที่แตกต่างกันไปตามตระกูลแซ่ และความเชื่อส่วนตัวของราษฎรแต่ละบุคคล ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความเคารพยำเกรงต่อผีที่ปกป้องทรัพยากรต่าง ๆ การลวงละเมิดจะส่งผลร้ายต่อผู้ที่ลวงละเมิดนั้น

ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการ กฎ ระเบียบจากภายนอกชุมชน ราษฎรในกลุ่มบ้านยินยอมมอบอำนาจการตัดสินใจให้กับผู้ใหญ่บ้าน ใช้ดุลยพินิจเพื่อพิจารณาร่างกฎ ระเบียบและโครงการต่าง ๆ ที่มาจากภายนอกชุมชน จะเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรหรือไม่ แม้ว่าราษฎรบางรายจะไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจนั้น แต่ก็คงต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้าน เพราะกลุ่มราษฎรมีข้อตกลงร่วมกัน เกี่ยวกับการคิดค่าปรับผู้ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงการตัดสิน นิินทาจากราษฎรภายในชุมชน หากครัวเรือนนั้นไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน พบว่า เมื่อชุมชนมีประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการพื้นที่เพื่อทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อปลูกข้าวและข้าวโพด แต่ผลจากการพัฒนาทำให้มีพืชเศรษฐกิจใหม่คือ กะหล่ำปลี และขิง ทำให้มีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรลดลง นอกจากนี้ การที่ราษฎรในชุมชนมีความรู้สูงขึ้น การประสานงานกับญาติพี่น้องในชุมชนอื่น ๆ ทำให้มีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้น เช่น การออกไปรับจ้างทำงานนอกชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ การผลิตเสื้อผ้าจำหน่าย การจัดสร้างรีสอร์ทรับนักท่องเที่ยว มีการตั้งร้านค้า การสร้างตลาดชุมชน ทำให้ราษฎรเข้าไปจัดเก็บของป่า การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าลดลง จึงไม่พบปัญหาด้านทรัพยากรร่วม

หัวหน้ากลุ่มบ้านรายที่ 9 จำนวนครัวเรือนประมาณ 55 ครัวเรือน ราษฎร 400 คน

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ราษฎรสามารถตัดไม้ไผ่เพื่อทำเครื่องใช้ ทำรั้วบ้าน หรือราวตากผ้าได้ โดยไม่ต้องขออนุญาต ส่วนไม้ใหญ่ต้องขออนุญาตผู้ใหญ่บ้านก่อน แต่ต้องเป็นการตัดไม้เพื่อการสร้างบ้านของราษฎรในชุมชนเท่านั้น ปริมาณไม้ที่ตัดต้องเพียงพอต่อการสร้างบ้านได้เพียงหลังคาเดียว ไม่อนุญาตให้ตัดไม้เพื่อต่อเติมบ้าน หรือสะสมเพื่อการต่อเติมบ้านในอนาคต ราษฎรในชุมชนสามารถหาอาหารจากป่า จำพวกเห็ด หน่อไม้ ผัก ผลไม้ป่าตามฤดูกาล การเก็บหายาสมุนไพรแก้ไอ ตัวร้อน อีสุกอีใส และยาแก้ปวดท้อง ซึ่งสามารถให้การรักษาได้ดีกว่ายาแผนปัจจุบัน นอกจากนี้ราษฎรในชุมชนสามารถฝังศพได้ในพื้นที่ป่าชุมชน โดยต้องแจ้งพื้นที่ฝังศพต่อผู้ใหญ่บ้านก่อน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ กลุ่มบ้านใช้สายน้ำที่มีตาร่วมกันกับอีกกลุ่มบ้าน โดยแยกถึงพักน้ำเฉพาะกลุ่ม งบประมาณการวางระบบประปาภูเขาใช้งบประมาณของ อบต. กลุ่มบ้านผู้ดูแลระบบประปาของกลุ่มจำนวนปีละ 2 คน ให้ครัวเรือนแต่ละครัวเรือนหมุนเวียนกันไป น้ำที่ใช้ในกลุ่มมีคุณภาพน้ำไม่ค่อยดี ไม่สามารถนำมาบริโภคได้ ส่วนน้ำเพื่อการเกษตร การทำไร่ไม่จำเป็นต้องใช้น้ำมาก นอกจากจะใช้น้ำเพื่อผสมยาจำกัดศัตรูพืช ถ้าเป็นราษฎรในชุมชนสามารถนำรถยนต์มาบรรทุกน้ำจากห้วย โดยชุมชนติดตั้งเครื่องสูบน้ำบริการราษฎรในชุมชนโดยไม่คิดมูลค่า

การใช้ทรัพยากรจากหินและแร่ ราษฎรในหมู่บ้านสามารถขุดหาทองคำในห้วยได้ ตามบริเวณที่กำหนด ส่วนใหญ่จะหาทองคำในช่วงฤดูแล้งว่างเว้นจากการทำการเกษตร รายได้เฉลี่ยจากการขุดหาทองคำประมาณ 5,000 – 10,000 บาทต่อเดือน หากโชคดีอาจได้ทองคำที่มีมูลค่ามากกว่านั้น

การจัดการทรัพยากรร่วม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับบุคคลและระดับกลุ่ม แต่ละบุคคลได้รับการอบรมสั่งสอนจากบรรพบุรุษว่าการอยู่ร่วมกับธรรมชาติต้องเคารพ จะเก็บจะหาอะไรต้องเป็นการใช้ประโยชน์อย่าง

แท้จริง ไม่เก็บมากเกินไปเกินไปใช้ ไม่ทำทิ้งทำขว้างหรือทำโดยไม่นำไปใช้ประโยชน์ เพราะป่าไม้และลำห้วยต่างมีเทพที่ปกปักรักษา การละเมิดจะทำให้ผู้นั้นเจ็บป่วย เสียชีวิต ส่วนกฎเกณฑ์ของกลุ่มของหมู่บ้านทุกคนในหมู่บ้านจะต้องปฏิบัติ การละเมิดการไม่ยอมปฏิบัติตามจะทำให้ราษฎรในชุมชนไม่ยอมรับไม่คบหาซึ่งราษฎรในชุมชนทั้งหมดเป็นมั่ง มีระบบเครือญาติ ระบบตระกูลแซ่ ตูแลสมาชิกของตน หากสมาชิกในตระกูลแซ่ ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ จะทำให้สมาชิกรวมทั้งครอบครัวของสมาชิกตระกูลแซ่ไม่ได้รับการยอมรับ ไม่สามารถอยู่ร่วมกันภายในชุมชนได้อย่างมีความสุข หากเกิดเหตุเกิดปัญหาหรือจัดงานอะไรก็จะมีพี่น้องหรือสมาชิกในชุมชนให้ความช่วยเหลือ

ความเพียงพอของทรัพยากรป่าไม้ การเก็บหาของป่าเพื่อนำมาบริโภค นำมาทำยาสมุนไพร น่าจะพอเพียง เพราะชุมชนมีตลาดขายอาหารสด ราษฎรในชุมชนก็มีอาชีพทำการเกษตร มีการปลูกข้าวและพืชผัก เพียงพอต่อการบริโภคหากไม่เข้าไปหาพืชผักในป่า หรือล่าสัตว์ป่ามาเป็นอาหาร ราษฎรในชุมชนก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การตัดไม้สร้างบ้านก็เช่นกัน ปัจจุบันผู้ที่มีความสามารถในการตัดและแปรรูปไม้ในชุมชนมีไม่มาก เครื่องเลื่อยยนต์ในหมู่บ้านก็มีไม่มาก ค่าจ้างสำหรับการตัดไม้ นำไม้ออกจากป่าน่าจะมีความสูงกว่า การซื้อวัสดุก่อสร้างจากร้านค้าในเมือง ปัจจุบันราษฎรในชุมชนที่เคยออกไปรับจ้างก่อสร้างในเมือง ได้เรียนรู้ทักษะในการก่อสร้างกลับมารับจ้างหรือรับเหมาก่อสร้างสามารถทำงานได้ทั้งงานเหล็กโครงหลังคา และงานปูน ดังนั้นความจำเป็นของการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านจึงหมดไป

ความเพียงพอของทรัพยากรน้ำ ภายในกลุ่มบ้านมีจำนวนครัวเรือนและประชากรมาก แต่มีข้อจำกัดด้านตาน้ำและวางท่อน้ำ ที่มีเพียงสายเดียว ไม่พบตาน้ำสายอื่นที่สามารถวางท่อน้ำประปามาถึงกลุ่มได้ คุณภาพน้ำประปาใช้ได้เพียงการอุปโภคไม่สามารถนำมาดื่มเพื่อดื่มได้ ประกอบกับพื้นที่ของกลุ่มเคยเป็นสวนลั่นจี่ สวนมะม่วง เมื่อมีการขยายตัวของครัวเรือนในหมู่บ้าน ซึ่งขาดแคลนพื้นที่สร้างบ้านเพิ่ม ราษฎรในพื้นที่จึงมาขอซื้อสวนลั่นจี่ สวนมะม่วงเพื่อสร้างบ้าน เมื่อมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มในขณะที่ระบบประปาจำกัด จึงทำให้มีน้ำประปาไม่เพียงพอต่อการใช้งาน การใช้วิธีการแก้ปัญหาของกลุ่มคือ จำกัดเวลาการเปิดปิดน้ำประปา โดยผู้ทำหน้าที่ดูแลระบบประปาของกลุ่มจะเปิดน้ำในเวลาตี 5 ถึง 8 โมง และช่วงเวลาเย็นคือ 5 โมงเย็นถึง 2 ทุ่ม อันเป็นเวลาที่ราษฎรอยู่บ้านเตรียมอาหารช่วงเวลากลางวัน ก็จะไปทำงานในไร่ ช่วงที่เปิดระบบประปาทุกบ้านก็จะรองน้ำใส่ถังไว้ใช้

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมของแต่ละครัวเรือน เกี่ยวกับการขอมาเทพเทวดา ผีป่า ผีห้วย ผีฟ้า ผีดอย หากจะขอใช้ประโยชน์หรือล่วงเกิน โดยกลุ่ม ไม่มีการจัดพิธีกรรมหรือประเพณีอะไร

ความมีอิสระในการปฏิเสศโครงการ กฎระเบียบจากภายนอกชุมชน หัวหน้ากลุ่มบ้านต้อง ยอมรับโครงการ กฎ ระเบียบที่ผู้ใหญ่บ้านประกาศ ซึ่งโครงการหรือพิธีการต่าง ๆ ที่มาจากอำเภอหรือ จังหวัด ต้องผ่านการปรึกษาหารือจากคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว และราษฎรต้องปฏิบัติตามที่ ผู้ใหญ่บ้านประกาศ

ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับระบบประปา ภูเขาที่มีน้ำใช้ไม่เพียงพอหากแก้ไขจะต้องวางท่อจากระบบน้ำเพื่อการเกษตร มาพ่วงกับระบบประปา ภูเขาของกลุ่ม แม้วาน้ำจากระบบน้ำเพื่อการเกษตรจะเป็นน้ำที่ไม่ค่อยสะอาด มีตะกอน แต่ก็ดีกว่า ขาดแคลนไม่มีน้ำใช้

2. ผลการสัมภาษณ์กรรมการหมู่บ้าน (ระดับชุมชนและนโยบาย)

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรายที่ 1

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ชุมชนห้วยห่านอนุญาตให้ราษฎรในชุมชนตัดต้นไม้ในป่าชุมชน เฉพาะการสร้างบ้านเท่านั้น ส่วนไม้ไผ่ตัดตามความจำเป็น การเก็บพืชสมุนไพรก็สามารถทำได้แต่ห้าม นำไปจำหน่ายนอกชุมชน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนงบประมาณวางระบบประปา ภูเขาทั้งท่อประปา ขอต่อ กาว และถังพักน้ำโดยราษฎรแต่ละกลุ่มจะช่วยกันวางท่อบ้างกรณี ที่ ตาน้ำอยู่ไกล การขนส่งการก่อสร้างลำบาก ก็อาจจะประกาศให้ราษฎรทั้งหมู่บ้านส่งตัวแทนครัวเรือน ละ 1 คน มาช่วยกันวางระบบประปาภูเขา ตามวาระการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้ทุกกลุ่มบ้านมีน้ำใช้ทุก ครัวเรือน ส่วนน้ำใช้เมื่อบางกลุ่มขาดแคลน หรือน้ำเพื่อการเกษตร หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนจาก องค์กรพัฒนาเอกชนจัดซื้อเครื่องสูบน้ำ 2 เครื่องใช้พลังงานไฟฟ้า และใช้น้ำมันบริการราษฎรใน หมู่บ้านโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายค่าน้ำมันหรือค่าไฟฟ้า จะใช้เงินจากกองทุนของหมู่บ้านจ่ายให้แทน ส่วน หมู่บ้านอื่นที่นำรถยนต์มาบรรทุกน้ำจะคิดค่าบริการ 10 บาท ต่อน้ำ 1,000 ลิตร

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ อนุญาตให้ราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียง เก็บหินในห้วยเพื่อการ ก่อสร้างได้ และพบเพียงหมู่บ้านใกล้เคียงที่มาเก็บหินในห้วย หมู่บ้านไกล ๆ คงไม่มีใครมาเก็บเพราะ

หินในห้วยสามารถหาได้ทั่วไป สำหรับการขุดหาทองคำ พบว่าในห้วยมีการขุดหาทองคำกันมานานแล้ว เดิมจะให้วิธีการและเครื่องมืออย่างง่าย ๆ โดยขุดดินทรายข้างห้วยใส่จานร่อนหาทองคำ เมื่อรวบรวมทองคำที่ขุดหาได้มากก็จะนำไปจำหน่ายที่ร้านค้าทองในเมือง ปัจจุบันมีการร่วมมือกันระหว่างกลุ่มญาติพี่น้อง ขุดหลุมขนาดใหญ่ใช้เครื่องสูบน้ำเพื่อหาแหล่งทองคำ สร้างรายได้เสริมให้กับราษฎรในชุมชน

การจัดการทรัพยากรรวม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับชุมชน ชุมชนกำหนดให้ราษฎรในชุมชนทุกคนได้รับสิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรรวมดังนี้

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ชุมชนได้จัดแบ่งป่าชุมชนออกเป็นสามแปลงรอบที่ตั้งหมู่บ้าน ราษฎรทุกคนสามารถเข้าไปเก็บหาของป่า เก็บยาสมุนไพร เพื่อกินเพื่อใช้ภายในครัวเรือน การตัดไม้เพื่อการสร้างบ้าน การตัดไม้เพื่อประดิษฐ์ของใช้ ทั้งนี้จะต้องเก็บใช้ภายใต้ความพอเพียงไม่เก็บมากักตุน ในพื้นที่ป่าชุมชนราษฎรสามารถเลี้ยงวัวได้โดยต้องล้อมรั้วให้เรียบร้อย ทั้งนี้การเลี้ยงวัวเจ้าของวัวจะได้สิทธิเฉพาะพื้นที่เลี้ยงวัวราษฎรในชุมชน สามารถเข้าไปเก็บของป่าในพื้นที่เลี้ยงวัวได้ และหากเจ้าของวัวเลิกเลี้ยงวัวกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ที่เป็นของชุมชน ผู้เลี้ยงวัวรายอื่นอาจเข้ามาใช้พื้นที่นั้นแทนได้ นอกจากนี้ยังอนุญาตให้ราษฎรในชุมชนนำศพมาฝังไว้ในพื้นที่ป่าชุมชนได้ ทั้งนี้กิจกรรมทุกกรณีในป่าชุมชนห้ามเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ แบ่งออกเป็นระบบประปาภูเขา และห้วยห่าน โดยระบบประปาภูเขา คณะกรรมการหมู่บ้านจะประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การพัฒนาเอกชน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จัดวางระบบประปาภูเขา โดยทุกกลุ่มจะมีถังพักน้ำเป็นของตนเอง และวางท่อน้ำสายหลักส่งน้ำประปาแยกกระจายไปทุกหลังคาเรือน แต่ละกลุ่มบ้านจะบริหารจัดการ ดูแลระบบน้ำประปาภายในกลุ่มบ้านของตนเอง หากเกิดความเสียหาย สามารถเบิกท่อน้ำจากหมู่บ้านได้ โดยท่อน้ำได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล แต่หากเกิดความเสียหายมาก ก็จะระดมแรงงานจากตัวแทนของทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ร่วมกันซ่อมแซม การใช้ประโยชน์จากน้ำในห้วยห่าน ราษฎรชุมชนห้วยห่านสามารถใช้ประโยชน์จากน้ำได้ ส่วนมากจะใช้เพื่อซักผ้า อาบน้ำ เด็ก ๆ มาเล่นน้ำ รวมถึงการสูบน้ำจากห้วยไปใช้ประโยชน์ โดยมีกฎเกณฑ์การใช้น้ำคือห้ามจับสัตว์น้ำในห้วยตั้งแต่ต้นหมู่บ้านถึงท้ายหมู่บ้าน ส่งผลให้มีปลาและกบในพื้นที่เพิ่มขึ้น

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากแร่ทองคำ ผู้ที่มีสิทธิขุดหาทองคำบริเวณห้วยห่าน คือราษฎรในหมู่บ้านห้วยห่านเท่านั้น การขุดหาทองจะทำได้ในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากฤดูฝนจะมีน้ำในห้วย

ไหลเชี่ยว และในฤดูฝนราษฎรก็จะไปทำไร่ คณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดพื้นที่สำหรับขุดทองเป็น สัดส่วนเฉพาะและจะไม่อนุญาตให้ขุดทองในส่วนลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ปัจจุบันการขุดหาทองคำ จะขุดหลุมขนาดใหญ่ จึงมีข้อกำหนดให้ผู้ขุดหลุมจะต้องกลบหลุมหลังหมดฤดูกาลขุดหาทองคำแล้ว เพื่อป้องกันอุบัติเหตุที่อาจมีผู้เผลอตกหลุมได้ หมู่บ้านจะไม่เก็บภาษี หรือค่าธรรมเนียมจากการขุดหา ทองคำเพราะถือว่าเป็นการสร้างรายได้ให้ราษฎรในช่วงว่างจากการทำการเกษตร

ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการ กฎ ระเบียบจากภายนอกชุมชน คณะกรรมการ หมู่บ้านจะร่วมกันพิจารณาโครงการจากภายนอก หากโครงการใดสร้างประโยชน์ให้ประชาชนก็จะรับ โครงการนั้นเข้ามา หรือจะดูช่วงเวลาหากมีโครงการหรือกิจกรรมที่ตรงกับช่วงที่ราษฎรทำไร่ก็จะไม่รับ โครงการนี้เช่นกัน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรายที่ 2

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ หมู่บ้านจะอนุญาตให้เฉพาะราษฎรในหมู่บ้านตัดต้นไม้เพื่อการ สร้างบ้าน โดยต้องเป็นการสร้างบ้านสำหรับการขยายครอบครัวเท่านั้น ไม่เป็นการสร้างบ้านหลังที่ สองแล้วทั้งบ้านเดิมไว้เฉย ๆ หรือการตัดไม้เพื่อขยายขนาดของบ้าน โดยการตัดต้นไม้แต่ละครั้งจะมี กรรมการหมู่บ้านไปควบคุม ซึ่งกรรมการคนไหนว่างก็จะไปดูแลทั้งการตัดและการแปรรูปไม้ ส่วนการ เลี้ยงวัวราษฎรสามารถปล่อยวัวในพื้นที่ป่าชุมชนได้ โดยแจ้งพื้นที่เลี้ยงวัวให้กรมหมู่บ้านรับรู้และ ผู้เลี้ยงวัวต้องทำรั้วป้องกันวัวไม่ให้เข้าไปในป่าต้นน้ำและแนวท่อประปาภูเขาของหมู่บ้าน ผู้เลี้ยงวัวจะ ไม่ได้กรรมสิทธิ์ในพื้นที่ป่า ราษฎรสามารถเข้าไปเก็บของป่าในพื้นที่เลี้ยงวัวได้ เมื่อเลิกเลี้ยงวัวในพื้นที่ นั้นผู้เลี้ยงวัวรายอื่น สามารถนำวัวมาเลี้ยงในพื้นที่ที่เคยเลี้ยงวัวอยู่ก่อนได้ ส่วนสมุนไพรในป่าชุมชนก็ อนุญาตให้ราษฎรในชุมชนเก็บมาใช้ประโยชน์ได้ และราษฎรในพื้นที่ทุกหมู่บ้านจะรู้ขอบเขตของป่า ชุมชนในหมู่บ้านของตนเอง เก็บของป่าในเขตของตนเองแต่อาจมีการเข้าไปเก็บของป่าในพื้นที่ ติดต่อกันได้ แต่กรรมการชุมชนจะเคร่งครัดมากหากราษฎรในชุมชนอื่นเข้ามาเก็บผลผลิตจาก ป่าชุมชนไปจำหน่าย

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ในแต่ละกลุ่มบ้านมีตาน้ำและสายน้ำของตนเอง เนื่องจากชุมชนห้วยหอนมีตาน้ำหลายจุด แต่ละกลุ่มบ้านจะเลือกตาน้ำที่ใกล้ที่สุด มีปริมาณน้ำ พอเพียงสำหรับการใช้งาน หมู่บ้านจะประสานหน่วยงานภายนอกสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์วางระบบ ประปาภูเขา และถังเก็บน้ำขนาด 2,000 ลิตร ให้กับทุกกลุ่มบ้าน ทำให้ทุกครัวเรือนมีน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค สามารถนำน้ำประปาภูเขาต้มดื่มได้ ในขณะที่เดียวกันครัวเรือนหลายครัวเรือนที่มีฐานะทาง

เศรษฐกิจซื้อน้ำดื่มจากโรงงานผลิตน้ำดื่มที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชน ซึ่งโรงงานดังกล่าวเจ้าของกิจการเป็นราษฎรในชุมชน ต้นทุนการผลิต และต้นทุนการขนส่งราคาต่ำจึงผลิตน้ำดื่มเพื่อจำหน่ายในราคาถูก

การใช้ประโยชน์จากหินและแร่ พบว่าหินในห้วยห่านพอเพียงกับการใช้ประโยชน์ของราษฎรในชุมชน เพราะในฤดูฝนน้ำจะพัดก้อนหินจากภูเขาลงในห้วย คณะกรรมการหมู่บ้านจึงไม่มีนโยบายควบคุมการเก็บหินในห้วย ส่วนการขุดหาทองคำกำหนดเฉพาะราษฎรในชุมชนเท่านั้นที่มีสิทธิขุดหาทองคำ แต่ละปีกลุ่มผู้ขุดหาทองคำแต่ละหลุมสามารถใช้สิทธิ์ขุดหาทองคำได้ภายในฤดูกาลผลิตปีนั้น หลังจากขุดหาทองคำในช่วงฤดูแล้งและกลบหลุมแล้วในช่วงฤดูฝน น้ำจะพัดพาทองคำกลับมาทับถมใหม่ ฤดูแล้งปีถัดไป กลุ่มผู้ขุดหาทองคำรายอื่น มีสิทธิ์เข้ามาขุดหลุมหาทองคำในพื้นที่เดิมของผู้อื่นในช่วงฤดูแล้งได้

การจัดการทรัพยากรร่วม

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ระดับชุมชน ชุมชนกำหนดให้ราษฎรในชุมชนทุกคนได้รับสิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม ดังนี้

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ การตัดไม้เพื่อสร้างบ้านจะต้องขออนุญาตตัดไม้แล้วสร้างบ้านตามระยะเวลาที่กำหนดเท่านั้น โดยไม่ให้ตัดไม้เพื่อสะสม กรณีนี้เกิดจากราษฎรที่เข้าไปในป่าชุมชนหากพบเห็นต้นไม้ที่มีลักษณะสวยงามก็ไม่มีสิทธิขออนุญาตตัดเพื่อเก็บสะสม การตัดไม้สร้างบ้าน ผู้ขออนุญาตต้องเตรียมพื้นที่ก่อสร้างให้เรียบร้อยก่อน คณะกรรมการหมู่บ้านจะพิจารณาปริมาณไม้ที่ขออนุญาตตัดจากขนาดพื้นที่ที่เตรียมการก่อสร้างบ้าน

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ การสงวนรักษาป่าต้นน้ำโดยมีกฎเกณฑ์สำคัญคือ การห้ามราษฎรเข้าไปตัดไม้ และเลี้ยงวัวในพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อทำให้ผืนป่าชุ่มชื้นน้ำได้ตลอดปี แต่จะอนุญาตให้ราษฎรเข้าไปเก็บเห็ด เก็บผักกูดได้ แต่จะไม่อนุญาตให้ขุดหาหน่อไม้เหมือนป่าไม้ประเภทอื่น

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรายที่ 3

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ราษฎรชุมชนห้วยห่านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนหมู่บ้านร่มฟ้าทอง ร่มโพธิ์เงิน และหมู่บ้านร่มฟ้าหลวง รวมถึงราษฎรของทั้งสามหมู่บ้านก็การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าชุมชนในหมู่บ้านห้วยห่านได้เช่นกัน ลักษณะของการใช้ประโยชน์เป็นการเก็บหาของป่า ผัก ผลไม้ป่า การเลี้ยงวัว รวมถึงการใช้พื้นที่ป่าชุมชนฝังศพตามพิธีกรรม แต่สิ่งที่ห้ามปฏิบัติข้ามชุมชนคือห้ามตัดไม้ในป่าชุมชนข้ามหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจาก

ราษฎรหมู่บ้านร่มฟ้าทอง ร่มโพธิ์เงิน และร่มฟ้าหลวงเป็นราษฎรอาสาสมัครตามนโยบายการจัดตั้งหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดนของกองทัพภาคที่ 3 โดยราษฎรของทั้ง 3 หมู่บ้านมาจากหมู่บ้านห้วยห่าน การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อยังคงต้องประกอบพิธีกรรมที่หมู่บ้านห้วยห่าน รวมถึงความเป็นกลุ่มพี่น้อง กลุ่มเครือญาติที่ไม่อาจแบ่งแยกกันได้ ราษฎรของทั้งสี่หมู่บ้านจึงสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันได้

กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ เช่นเดียวกับป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชนห้วยห่านต่อเนื่องกับพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ร่มฟ้าทอง ร่มโพธิ์เงิน และร่มฟ้าหลวง ตามน้ำและสายน้ำประปาภูเขาของหมู่บ้านห้วยห่านมาจากสามหมู่บ้าน กฎเกณฑ์การดูแลรักษาป่าต้นน้ำจึงมีลักษณะที่สอดคล้องกัน เป็นกฎเกณฑ์ตามประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งมีความคิด ความเชื่อ ข้อห้ามแบบเดียวกัน

ผลการสัมภาษณ์ กำนันตำบลปอ (ผู้ใหญ่บ้านห้วยห่าน) เพื่อพิจารณาคุณภาพของงานวิจัย และพิจารณาถึงการจัดการทรัพยากรร่วมระดับนโยบาย

การกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ป่าชุมชนหมู่บ้านห้วยห่านมีพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ ราษฎรในชุมชนสามารถเข้าไปเก็บหาของป่า พืชผักสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนได้

การตัดไม้ในป่าชุมชน ทำได้ใน 3 กรณีคือ

- 1) การตัดไม้ในพิธีกรรม งานศพ ทำหีบศพ
- 2) การตัดไม้สร้างบ้าน ปริมาณไม้ที่ตัดต้องพอสมควรกับการสร้างบ้าน
- 3) การตัดฟันกิ่งก้านต้นไม้ กิ่งแห้งเพื่อการทำฟืน

การลักลอบตัดทำลายป่าไม้ทุกกรณี ผู้ต้องหาจะถูกจับกุม และถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย เนื่องจากชุมชนห้วยห่านเป็นชุมชนม้ง มีการใช้ระบบเครือญาติ ผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ เป็นตัวแทนการจัดการข้อพิพาท ผู้กระทำความผิดมีความมั่นใจว่าระบบเครือญาติจะให้ความช่วยเหลือกรณีประพฤติดีกฎเกณฑ์ เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น ประชากรมีจำนวนมาก การควบคุมพฤติกรรมของราษฎรให้ประพฤติปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ด้วยระบบอาวุโส หรือระบบเครือญาติในบางกรณี โดยเฉพาะพฤติกรรมที่สร้างความเดือดร้อนกับราษฎรในชุมชน จึงต้องใช้บทควบคุมและบทลงโทษตามกฎหมาย เพื่อให้ผู้ที่มีความคิดละเมิดกฎเกณฑ์เกรงกลัว เนื่องจากการดำเนินคดีตามกฎหมาย ผู้ประพฤติดีกฎเกณฑ์จะต้องเสียเวลาค่าใช้จ่ายและไม่สามารถเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐได้ เหมือนกันการจัดการความขัดแย้งในชุมชน

3. ข้อค้นพบจากการวิจัย

การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยหาน

1. การกำหนดกติกาและการบังคับใช้กฎระเบียบ

ชุมชนห้วยหาน ได้กำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมภายในพื้นที่ป่าชุมชนห้วยหาน พื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ โดยกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม ดังนี้

1.1 ทรัพยากรป่าไม้

1) การก่อสร้าง ราษฎรในชุมชนสามารถตัดไม้เพื่อการก่อสร้างโดยชุมชนร่วมกัน กำหนดให้ราษฎรในชุมชนสามารถตัดไม้เพื่อการสร้างบ้านเรือนภายในชุมชน ห้ามตัดเพื่อจำหน่าย หรือนำไปให้กับญาติพี่น้องนอกชุมชน การตัดไม้แต่ละครั้งต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านและต้องมีตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้านควบคุมการตัดและแปรรูปไม้ในปริมาณที่เพียงพอต่อการสร้างบ้าน และพบว่า ปริมาณการตัดไม้เพื่อการก่อสร้างมีน้อยลง เนื่องจากผลิตภัณฑ์วัสดุก่อสร้างประเภทซีเมนต์และราคาค่าขนส่งสินค้ามีราคาต่ำกว่าราคาค่าจ้างเลื่อย แปรรูปไม้และการขนส่งไม้ ออกจากป่า

2) การใช้ไม้พื้น และไม้ใช้สอย ราษฎรในชุมชนสามารถใช้กิ่งก้าน ไม้แห้งหรือไม้ ล้ม เพื่อเป็นเชื้อเพลิงได้ แต่ไม่อาจตัดไม้ยืนต้นเพื่อทำเชื้อเพลิง นอกจากนี้ ร้านค้าในตลาดชุมชนยัง จำหน่ายแก๊สหุงต้ม ทำให้ราษฎรใช้เชื้อเพลิงได้อย่างสะดวกกว่าการใช้พลังงานจากฟืน แต่ทุก คราวเรือนในชุมชนยังคงต้องเก็บสะสมไม้พื้นเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในงานพิธีกรรม และให้ความอบอุ่น ภายในครัวเรือนในช่วงฤดูหนาว สำหรับไม้ใช้สอย ราษฎรในชุมชนสามารถตัดไม้ไผ่เพื่อผลิตอุปกรณ์ เครื่องใช้ภายในครัวเรือนและการทำคอกสัตว์ได้ในปริมาณที่เพียงพอต่อการใช้งาน

3) การเลี้ยงวัว การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของราษฎรในชุมชน บาง พิธีกรรมต้องฆ่าวัวประกอบพิธี ราษฎรในชุมชนหลายครัวเรือนจึงเลี้ยงวัวเพื่อประกอบพิธีกรรมใน ครอบครัว รวมทั้งจำหน่ายให้กับครอบครัวของเพื่อนบ้านที่ต้องการซื้อวัวเพื่อประกอบพิธีกรรม ราษฎรจะใช้พื้นที่ป่าชุมชนเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว โดยได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเจ้าของ วัวต้องมีการล้อมรั้วให้วัวอยู่ในอาณาเขตที่กำหนด ซึ่งพื้นที่เลี้ยงวัวในป่าชุมชนไม่ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของ ผู้เลี้ยงวัว ราษฎรในชุมชนยังคงเข้าไปใช้ประโยชน์อื่น เช่น การหาอาหาร หรือตัดไม้ได้ รวมทั้งหาก ผู้เลี้ยงวัวไม่ใช้พื้นที่นั้นเลี้ยงวัว ผู้เลี้ยงวัวรายอื่นสามารถเข้าไปเลี้ยงวัวในพื้นที่นั้นได้

4) การเก็บหาอาหาร ราษฎรในชุมชนสามารถเก็บพืชผักผลไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนได้ พืชผักที่เก็บเพื่อการบริโภคตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ และผลไม้ป่า การเก็บพืชผักดังกล่าวสามารถเก็บได้เฉพาะเพื่อการบริโภคภายในชุมชน ไม่อนุญาตให้นำออกไปจำหน่ายภายนอกชุมชน นอกจากอาหารประเภทพืชผักแล้วราษฎรในชุมชน ล่าสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระรอก หนู นก และตุ่น ในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนสัตว์ป่าขนาดใหญ่ เช่น เก้ง เลียงผา หมูป่า คาค่า สุนัขพันธุ์จากพื้นที่ป่าชุมชนแล้ว จึงไม่มีกฎหมายห้ามล่าสัตว์ในพื้นที่ป่าชุมชน

1.2 ทรัพยากรน้ำ

1) ระบบประปาภูเขา เพื่อการอุปโภค บริโภคภายในชุมชน ได้รับการสนับสนุนระบบประปาภูเขาจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน สนับสนุนท่อน้ำประปา ข้อต่อและถังเก็บน้ำขนาด 2,000 ลิตร เนื่องจากการเลือกพื้นที่ตั้งชุมชนหมู่บ้านห้วยห่าน อยู่ในพื้นที่แนวเทือกเขาหินปูน จึงพบตาน้ำที่มีน้ำไหลออกมาจากโพรงหินหลายจุด ปริมาณน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของราษฎรทุกกลุ่มบ้าน มีการวางระบบประปาภูเขาในทุกกลุ่มบ้านต่อท่อจากตาน้ำเพื่อสำรองจ่ายในถังเก็บน้ำขนาด 2,000 ลิตร และวางท่อน้ำประปากระจายน้ำให้กับทุกครัวเรือนภายในกลุ่มบ้าน แต่ละกลุ่มบ้านวางระบบการบริหาร การดูแลซ่อมแซมและการจัดผู้ดูแลระบบประปาภูเขา การจัดเก็บค่าบริการของแต่ละกลุ่มบ้าน ปีละประมาณ 300 บาทต่อครัวเรือน

2) น้ำห้วยห่าน การเลือกทำเลที่ตั้งของชุมชนบ้านห้วยห่าน บริเวณริมห้วยเพื่อราษฎรในชุมชนมีน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคตลอดปี แม้จะมีการจัดระบบประปาภูเขาภายหลังการตั้งชุมชน แต่ราษฎรในชุมชนบางส่วนยังคงใช้น้ำห้วยห่านในการอุปโภค เช่น การซักล้าง และอาบน้ำ รวมถึงการสูบน้ำห้วยห่านไปใช้ ในช่วงที่น้ำจากระบบประปาภูเขาไม่เพียงพอ นอกจากนี้ หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนจากองค์การพัฒนาเอกชนติดตั้งเครื่องสูบน้ำ และระบบท่อน้ำเพื่อเติมน้ำในถังน้ำสำหรับรถยนต์บรรทุกน้ำ นำไปใช้ในพื้นที่ทำการเกษตรโดยไม่คิดมูลค่า กับราษฎรในชุมชน แต่จะเก็บค่าบริการสำหรับการสูบน้ำกับราษฎรในชุมชนอื่น ส่วนกฎหมายการใช้ประโยชน์จากห้วยห่าน กำหนดเพียงการห้ามจับสัตว์น้ำ ในพื้นที่ที่น้ำห้วยห่านไหลผ่านชุมชน

1.3 ทรัพยากรหินและแร่

1) หิน เนื่องจากพื้นที่ตั้งชุมชนหมู่บ้านห้วยห่านและชุมชนใกล้เคียง อยู่บนภูเขาที่มีความลาดชัน การก่อสร้างบ้านเรือนจำเป็นต้องปรับระดับพื้นที่โดยนำหินจากห้วยห่านมาสร้างกำแพงรองรับดิน ราษฎรชุมชนหมู่บ้านห้วยห่านและหมู่บ้านใกล้เคียงสามารถเก็บหินเพื่อการก่อสร้างในปริมาณที่ต้องการได้

2) ทองคำ บริเวณข้างลำห้วยห่านมีการค้นพบทองคำธรรมชาติ ราษฎรในชุมชนจะขุดหาทองคำในช่วงฤดูแล้ง โดยมีกฎ กติกาสำหรับการขุดหาทองคำ คือ การกำหนดให้ผู้มีสิทธิขุดหาทองคำจะต้องเป็นราษฎรชุมชนหมู่บ้านห้วยห่าน พร้อมทั้งคัดกันราษฎรจากชุมชนอื่นไม่ให้เข้ามาขุดหาทองคำ การขุดหาทองคำจะต้องไม่ปิดกั้นทางเดินน้ำ ต้องฝังกลบหลุมขุดหาทองคำ หลังจากเลิกฤดูกาล และผู้ขุดหาทองคำจะได้กรรมสิทธิ์ขุดหาทองคำในพื้นที่เพียงฤดูกาลเดียว ซึ่งในปีถัดไปผู้อื่นสามารถขุดหาทองคำในพื้นที่นั้นได้

2. ความเพียงพอของทรัพยากร

2.1 ทรัพยากรป่าไม้ ราษฎรในชุมชนเชื่อว่า อัตราการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้าง การใช้ไม้ฟืนและไม้ใช้สอย การเลี้ยงวัวและการเก็บหาอาหาร ทรัพยากรป่าไม้เพียงพอต่อการใช้สอยภายในชุมชน เนื่องจากความสะดวกในการคมนาคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ชุมชนมีการนำเข้าสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคทดแทนผลผลิตจากป่าไม้ เช่น วัสดุก่อสร้าง แก้ว หุ้ง ต้ม และการค้าขายอาหารสดที่นำเข้ามาจากตลาดในเมือง ทำให้ความต้องการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนลดลง การใช้ประโยชน์จึงเท่าเทียมกับอัตราการงอกเงยของผลผลิตจากการเติบโตของพืชพรรณในพื้นที่ป่าไม้

2.2 ทรัพยากรน้ำ เนื่องจากการเลือกพื้นที่ตั้งของชุมชนบ้านห้วยห่าน มีน้ำห้วยห่านไหลผ่านตลอดปี มีโครงสร้างทางธรณีฐานเป็นภูเขาหินปูน ซึ่งมีตาน้ำจากโพรงหินหลายจุด รวมถึงการกำหนดกฎเกณฑ์การรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างเข้มงวด ทำให้ชุมชนบ้านห้วยห่านมีทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ

2.3 ทรัพยากรหินและแร่ โดยทรัพยากรดังกล่าวพบบริเวณห้วยห่าน การเก็บใช้ประโยชน์จึงทำในช่วงฤดูแล้ง เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจากต้นน้ำจะพัดพาหินและแร่กลับมาตกทับถมตามเดิม

3. กิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร เป็นไปตามความเชื่อส่วนบุคคลที่ต้องแสดงความเคารพยำเกรงต่อเทพผู้คุ้มครองป่าไม้ และลำห้วย

4. การบังคับใช้กฎ กติกา การใช้และการเข้าถึงทรัพยากร

4.1 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมอย่างพอเพียง ไม่มีการใช้เกินความจำเป็น

4.2 การสอดส่องดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยราษฎรในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล การละเมิด

4.3 การกีดกันราษฎรต่างชุมชน เข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบางประเภท ได้แก่ การขุดหาทองคำ และการจับสัตว์น้ำ

4.4 การคิดค่าบริการ ราษฎรต่างชุมชน ได้แก่ การสูบน้ำในห้วยเพื่อการอุปโภคและการเกษตร

5. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน

5.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการดำรงชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากทรัพยากรในป่าชุมชน ทั้งการทำอาหาร การก่อสร้างที่อยู่อาศัยและการใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรค รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดูแลรักษาป่าชุมชน

5.2 ความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง มีการนำสินค้าอุปโภคและบริโภคจากนอกชุมชนเข้ามาจำหน่ายภายในชุมชน ราษฎรในชุมชนจึงพึ่งพิงทรัพยากรร่วมในชุมชนลดลง

6. ความมีอิสระในการปฏิเสธ โครงการจากภายนอกชุมชนขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนพิจารณาว่าโครงการจากภายนอกชุมชนส่งผลกระทบต่อราษฎรในชุมชนอย่างไร หากเห็นว่าโครงการนั้นไม่ก่อประโยชน์ต่อราษฎร ก็จะปฏิเสธโครงการนั้น ในขณะที่เดียวกันราษฎรในชุมชนต้องเข้าร่วมโครงการทุกโครงการที่ผู้นำชุมชนประกาศให้เข้าร่วม แม้ว่าโครงการดังกล่าวจะไม่ก่อประโยชน์ส่วนตัว

บทที่ 5

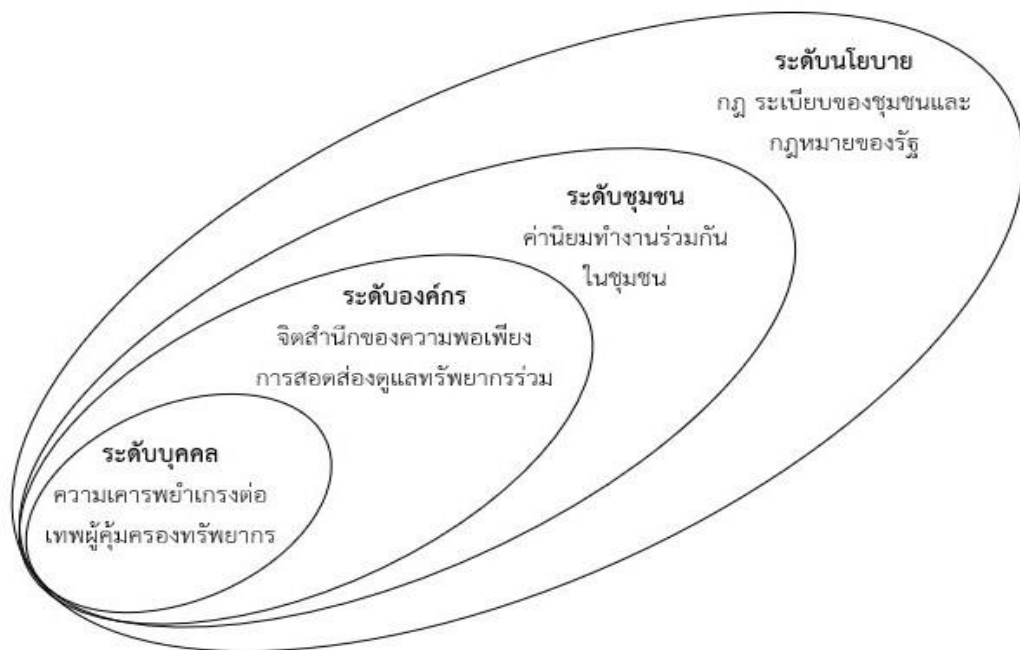
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาสังคม : การจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบจำลองนิเวศวิทยาสังคม อธิบายการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการจำแนกข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

แบบจำลองนิเวศวิทยาสังคม กับการจัดการทรัพยากรร่วม แบ่งออกเป็น 4 ระดับ

1. ระดับบุคคล ความเครียดท่ามกลางต่อเทพผู้คุ้มครองทรัพยากรนั้น
2. ระดับองค์กร จิตสำนึกของความพอเพียง การสอดส่องดูแลทรัพยากรร่วม
3. ระดับชุมชน ค่านิยมในการทำงานร่วมกันในชุมชน
4. ระดับนโยบาย กฎ ระเบียบของชุมชน และกฎหมายของรัฐ

ภาพที่ 1 แบบจำลองนิเวศวิทยา

การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

1. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมเพื่อการอุปโภคบริโภคภายในชุมชน และการกีดกันการใช้ประโยชน์ของราษฎรต่างชุมชน
2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมอย่างพอเพียง
3. กิจกรรมประเพณีการใช้ประโยชน์เกิดจากความเชื่อส่วนบุคคลและชุมชน
4. การกำหนดกฎ กติกาของชุมชน และการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ
5. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง
6. ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการจากภายนอกชุมชน จากดุลยพินิจของผู้นำชุมชนที่ถือผลประโยชน์ของราษฎรเป็นหลัก

อภิปรายผลการวิจัย

การสร้างแบบจำลองนิเวศวิทยาสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย แบ่งออกได้ 4 ระดับ ดังนี้

1. ระดับบุคคล (individual level) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมของราษฎรในชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพยำเกรงเทพผู้คุ้มครองทรัพยากรนั้น ด้วยการทำพิธีกรรมก่อนการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การใช้ประโยชน์อย่างพอเพียง และการไม่ละเมิดกฎเกณฑ์การเข้าใช้ทรัพยากร เช่น การตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ และการทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในน้ำ ซึ่งผู้ละเมิดจะถูกเทพผู้คุ้มครองทรัพยากรลงโทษ ตั้งแต่การเกิดอุบัติเหตุ เจ็บป่วย หรือเสียชีวิต ดังที่ พงษ์สวัสดิ์ อักษรสวัสดิ์ (2558 : 140) ได้วิจัยเรื่อง สิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า วัตถุทางชาติพันธุ์และศาสนา (ethnographic and religious materials) และภูมิปัญญาพื้นบ้าน (indigenous knowledge) เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมของทุกคนเผ่าในชุมชนของเผ่าในซีกตะวันตกของจังหวัดตาก มีแบบแผนความเชื่อคล้ายคลึงกัน เพราะมีพื้นฐานความเชื่อก็คือ การให้ความเคารพในธรรมชาติซึ่งแสดงออกใน

พิธีกรรม คำสอน ข้อห้าม และข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ประเพณี และงานฉลองในเทศกาลสำคัญ ซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติบนฐานของธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สิ่งที่ปรากฏให้เห็นถึงการนับถือผี ได้แก่ ผีเจ้าที่ และผีต่าง ๆ ที่สิ่งสถิตอยู่ตามป่า ภูเขา ลำห้วย ไร่ นา สวน และในหมู่บ้านและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อติศร ภูสาระ (2564 : 279-280) ที่วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชน บ้านร่มฟ้าหลวง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย พบว่า หมู่บ้านร่มฟ้าหลวงมีการจัดการป่าชุมชน โดยใช้กฎ ระเบียบที่ยึดถือจากวิถีชีวิตของชาวม้งที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการกำหนดขอบเขตของทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อการอุปโภคและการบริโภคภายในครัวเรือน โดยไม่มีการตัดทำลายต้นไม้ใหญ่ และกำหนดให้พื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นที่สถิตของเทพผู้คุ้มครองป่าต้นน้ำ (ดงซ่ง) ของชุมชน บ้านร่มฟ้าหลวง เป็นการนำความเชื่อเข้ามาควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก และเป็นการแสดงความเชื่อมั่นในวิถีความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

2. ระดับองค์กร (organizational) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมของราษฎรในชุมชนจิตสำนึกแห่งความเพียงพอ โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ เพื่อการอุปโภคและบริโภคตามความจำเป็น ไม่มีการเก็บสะสมหรือการนำผลผลิตจากทรัพยากรป่าไม้ ออกไปจำหน่ายนอกชุมชน ทำให้อัตราการงอกเงยของทรัพยากรป่าไม้เพียงพอต่อความต้องการ การใช้ประโยชน์ของราษฎรในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤติน จันทร์สนธิมา และอรทัย อินตะไชยวงศ์ (2559 : 75) ที่วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และยั่งยืน ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยห้วย จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืนในกรณีป่าชุมชนบ้านคลองห้วยห้วย คือ การมองวิถีชีวิต มองทุกมิติ ทุกคนจึงอยู่กับป่าร่วมกันอย่างสมดุล ซึ่งสมดุลในด้านมิติเศรษฐกิจ คนกับป่าต้องสมดุลกัน การแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรจากป่าพอเหมาะพอควรได้ประโยชน์จากป่าพอสมควร ต้องเสียเวลาความเสียหายให้ชุมชนและยังสอดคล้องกับรัฐศิริรินทร์ ว่างานนท์ (2564 : 103) ที่วิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่กับตัวแสดงต่าง ๆ ภายในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมเพื่อจัดทำข้อกำหนดในลักษณะของกติกาชุมชน เพื่อบังคับใช้กับสมาชิกในชุมชน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอได้อ้างอิงจากความเชื่อตามวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการปลูกฝังกันต่อ ๆ มา ขณะที่พื้นที่ที่มีได้มีแค่เพียงกลุ่มชาติพันธุ์เดียวก็มี การประชุมตกลงเพื่อจัดทำกติกาชุมชนเช่นเดียวกัน ทั้งนี้สมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ได้ร่วมกันจัดทำกติกาชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังร่วมกันสอดส่องติดตามไม่ให้มีการละเมิดกติกาดังกล่าว และร่วมแรงเพื่อปกป้องทรัพยากร

3. ระดับชุมชน (community) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมของราษฎรในชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน จากงานวิจัยพบว่าราษฎรในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนทุกกิจกรรม แม้ว่าผลประโยชน์จากกิจกรรมนั้นจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรง กับตน เช่น การซ่อมแซมระบบประปาภูเขา หรือการซ่อมแซมเส้นทางเข้าสู่พื้นที่ทำการเกษตรของราษฎรในกลุ่มบ้านอื่น แต่ราษฎรทุกคนต้องส่งสมาชิกครัวเรือนละหนึ่งคนเข้าร่วมกิจกรรมอัน เป็นการแสดงถึงค่านิยมของการทำงานร่วม ดังที่พบในงานวิจัยของจักรพงษ์ พวงงามชื่น สวิขญา ศุภอุตมภักษ์ ตีรรัตน์ และนครศ รังควัต (2556 : 232-233) ที่ได้วิจัยพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านท่าเป่าเปา จังหวัดลำพูนพบว่า วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการจัดการป่าชุมชน คือ การรวมพลัง การทำงานพัฒนาร่วมกัน โดยไม่ต้องใช้การบังคับ ความรักและห่วงหาพันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดเชิงก้าวหน้า โดยการ จัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาในชุมชน ต้องส่งผลดีต่อคนในรุ่นปัจจุบัน และคนในรุ่นอนาคต การสร้าง ความเข้าใจและตระหนักถึงผลเสียของการทำลายป่าไม้ ประกอบกับการสร้างค่านิยมใน การทำงาน ร่วมกัน ก่อให้เกิดกระแสหลักของการบริหารจัดการ และการพัฒนาตามแบบกระแสวัฒนธรรมชุมชน

4. ระดับนโยบาย (policy) การใช้กฎระเบียบของชุมชนและกฎหมายของรัฐ การ กำหนดนโยบายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมด้วยสิทธิชุมชนที่ชุมชนได้นิยามขึ้นเพื่อกำหนดให้ ราษฎรในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมในชุมชน โดยสิทธิการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรร่วมเป็นสิทธิเชิงซ้อนที่กำหนดให้ราษฎรในชุมชนไม่สามารถผูกขาดทรัพยากรร่วมในพื้นที่ ป่าชุมชนและเป็นการใช้ประโยชน์เชิงซ้อนระหว่างชุมชน พื้นที่ต่อเนื่องกัน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2562 : 167) กล่าวถึงวิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชนด้านการจัดการทรัพยากรโดยใช้สิทธิชุมชนว่า สิทธิในทรัพยากรไม่จำเป็นต้องเป็นสิทธิผูกขาดเสมอไป หากแต่สามารถผสมผสานสิทธิประเภทต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้นในการใช้ทรัพยากร เพราะในความเป็นจริงทาง สังคมแล้วสิทธิต่าง ๆ นั้นสามารถทับซ้อนกันได้ (complexity of rights) เช่น ในพื้นที่ป่าของรัฐ รัฐก็ อาจเปิดให้ชุมชนท้องถิ่นที่เคยใช้ป่านั้นอยู่แล้วตามประเพณีเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าได้ ด้วย การเปิดให้มีสิทธิในการเข้าถึงและจัดการในรูปแบบของการจัดการร่วมกับรัฐ (co-management) ซึ่ง ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการเชิงซ้อนในพื้นที่เดียวกันของหลาย ๆ ฝ่าย ด้วยการให้หลักการของ สิทธิหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งสิทธิในความเป็นเจ้าของของรัฐ และสิทธิในการจัดการร่วมของชุมชน ในรูปแบบของป่าชุมชน เป็นต้น แทนการจัดการเชิงเดี่ยวที่เกิดจากการผูกขาดสิทธิเพียงฝ่ายเดียว ในพื้นที่หนึ่งที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีต ชุมชนจึงกำหนดกฎระเบียบการจัดการทรัพยากรร่วมในชุมชน

การกำหนดบทลงโทษ และการบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่การปรับเงินผู้ละเมิดในอัตราสูง จนถึงการดำเนินคดีผู้ละเมิดตามกฎหมายของรัฐ เนื่องจากราษฎรในชุมชนห้วยหานทั้งหมดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งมีระบบการจัดการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การยุติความขัดแย้งทุกชนิดภายในชุมชนโดยมีกลุ่มเครือญาติตระกูลแซ่ของผู้กระทำผิดช่วยเหลือรับใช้เยียวยาความเสียหายในการละเมิด ดังที่ อติศร ภูสาระ (2565 : 14-15) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ชุมชนม้งห้วยหาน จังหวัดเชียงราย ที่พบว่า สังคมม้งให้ความสำคัญกับเครือญาติตระกูลแซ่ ปกครองดูแลและจัดการข้อพิพาทของสมาชิกภายในตระกูลแซ่ของชุมชน หากไม่สามารถยุติข้อพิพาทได้ จะมอบให้ผู้ใหญ่บ้านหรือหัวหน้าชุมชนเป็นผู้พิจารณายุติข้อพิพาทต่อไป ระบบตระกูลแซ่ยังมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองและรับผิดชอบต่อความผิด หรือความเสียหายที่เกิดจากสมาชิกภายในตระกูลแซ่ อันเป็นการสร้างหลักประกันภายในสังคมม้งถึงความช่วยเหลือพึ่งพา และการชดใช้เยียวยาจากผู้กระทำผิด จากกระบวนการดังกล่าวทำให้ราษฎรบางรายไม่เกรงกลัวต่อการละเมิด กฎระเบียบของชุมชน ด้วยเหตุนี้อาจมีกลุ่มเครือญาติตระกูลแซ่จะให้ความช่วยเหลือในทุกกรณี ผู้นำชุมชนจึงเลือกใช้วิธีการดำเนินคดีตามกฎหมายรัฐอย่างเคร่งครัดสำหรับการละเมิดที่สร้างความเสียหายอย่างมากต่อทรัพยากรร่วมของชุมชน โดยเฉพาะการละเมิดที่สร้างความเสียหายให้ชุมชน เช่น การตัดต้นไม้ในพื้นที่ต้นน้ำ หรือการลักลอบเผาป่า

การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนห้วยหาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

1. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วม เพื่อการอุปโภคบริโภคภายในชุมชน และการกีดกันราษฎรต่างชุมชน โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคภายในชุมชน ภายใต้กฎระเบียบการห้ามนำทรัพยากรจากป่าชุมชน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากไม้ทุกชนิด พืชผัก ผลไม้จากป่า การตัดไม้เพื่อสร้างบ้านจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านในปริมาณที่เพียงพอต่อการก่อสร้างบ้านเรือนเท่านั้น ดังพบในงานวิจัยของ อติศร ภูสาระ (2565 : 36) ได้วิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการเครือข่ายคนชายขอบ เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า พบว่า ม้งพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่นใช้ทุนทางสังคมด้านทุนทรัพยากรธรรมชาติโดยม้งมีวิถีชีวิตด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ ถ้ายทอดองค์ความรู้ในลักษณะของภูมิปัญญา ความเชื่อและความเกรงกลัวต่อผีที่คุ้มครองป่า ทำให้ไม่มีการนำทรัพยากรในพื้นที่ป่ามาใช้เกินความจำเป็น รวมถึงการดูแลรักษาป่าด้วยวิธีการของตนเองภายใต้ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังพบว่าชุมชนห้วยหานใช้สิทธิชุมชนในการกีดกันบุคคลภายนอกชุมชน เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมของชุมชน โดยเฉพาะทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน และการขุดหาทองคำ

บริเวณห้วยที่กำหนดสิทธิเฉพาะราษฎรในชุมชนเข้าใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพเท่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของอรรถัย อินตะไชยวงศ์ และบรรเจิด สิงห์คะเนติ (2562 : 188-189) ที่วิจัยเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน พบว่าการกำหนดขอบเขตแห่งสิทธิชุมชนในการจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญข้อหนึ่งคือ สิทธิในการกีดกัน ควบคุม ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือสิทธิที่กำหนดว่าใครสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากระบบทรัพยากรได้หรือไม่ เป็นสิทธิที่ชุมชนปกป้องรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ให้คนนอกเข้ามารุกล้ำ ทำลาย หรือปิดกั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมอย่างพอเพียง เกิดจากการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ที่มีป่าไม้ และมีลำห้วยไหลผ่าน ประกอบกับความเคารพยำเกรงต่อเทพผู้คุ้มครองทรัพยากรทำให้ราษฎรในชุมชนใช้ทรัพยากรร่วมเพื่อการอุปโภคบริโภค เท่าที่จำเป็นไม่มีการเก็บหาเพื่อสะสมหรือจำหน่ายออกภายนอกชุมชน ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความงอกเงยของทรัพยากรกับความต้องการการใช้ประโยชน์ของราษฎร นอกจากนี้ความสะดวกในการคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอกและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้มีการนำสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภควัสดุก่อสร้างที่มีราคาต่ำกว่าการตัดไม้ในพื้นที่ป่า รวมถึงการใช้แก๊สหุงต้มในเกือบทุกครัวเรือน ส่งผลให้การพึ่งพิงทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนลดลง รวมถึงการเคารพกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนของราษฎร ทั้งกฎเกณฑ์ที่ยึดถือกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และกฎเกณฑ์ที่ร่วมกันกำหนดภายหลังดังพบในงานวิจัยของ สุวัฒน์ ดวงแสนพุด (2564 : 104) ที่วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนภูปอบ จังหวัดหนองคาย พบว่า หมู่บ้านการเกษตรหรือชานา (farm village) อยู่กันเป็นกลุ่ม (clustered rural settlement) มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในทุก ๆ ด้าน มีความสัมพันธ์ ต่อกันแบบพี่น้อง นับถือกันแบบเครือญาติ มีการดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในป่าชุมชนภูปอบ เป็นเพราะบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ กล่าวคือ มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ประกอบกับประชาชนในหมู่บ้านมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมาตั้งแต่อดีต จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกับงานวิจัยของ บุญมี โททำ (2563 : 1460) ที่วิจัยเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดงยาง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า หลักการสิทธิชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ คือ หลักอุดมการณ์ของกลุ่มคนที่รวมตัวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน และใช้อำนาจอันชอบธรรมของชุมชน จัดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในการจัดการบำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืนและเท่าเทียมเป็นธรรมแก่ทุกคนในชุมชน

3. กิจกรรมประเพณี การใช้ประโยชน์เกิดจากความเชื่อส่วนบุคคลและชุมชน เนื่องจากราษฎรชุมชนห้วยห่านทั้งหมดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่มีวัฒนธรรมความเชื่อสืบทอดมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยก็ได้ปรับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีให้สอดคล้องกับวิถีของคนไทย ดังที่มูลนิธิการพัฒนาที่ยั่งยืน (ภาคเหนือ) (2565 : 24) กล่าวถึงมุมมองม้งผ่านบทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า ยุคแห่งการช่วงชิงทรัพยากรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 มีแรงกดดันด้านการใช้ทรัพยากร กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมม้งที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากป่ามากขึ้น ในขณะที่ด้านหนึ่งรัฐเริ่มมีนโยบายการอนุรักษ์โดยกีดกันการเข้าไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่นั้น แต่กลับเปิดโอกาสให้เอกชนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากป่า อาทิ อุตสาหกรรมเหมืองแร่ สวนป่า รีสอร์ท และสนามกอล์ฟ เป็นต้น ในยุคนี้ชุมชนบนพื้นที่สูงต้องเผชิญในแรงกดดันอย่างหนักในการพึ่งพาป่า เพื่อการยังชีพ ทั้งในเรื่องน้ำ อาหาร ยา และสมุนไพร ในขณะที่เดียวกันที่ดินก็ถูกจำกัดจากรัฐมากขึ้น ชุมชนบนที่สูงจำเป็นต้องเปลี่ยนระบบการผลิตมาเป็นระบบการเกษตรที่ถาวรมากขึ้น ประเด็นดังกล่าวชาวม้งในแทบทุกพื้นที่จึงได้มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ในทางเลวร้าย เช่น การใช้สารเคมีทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำ อันเป็นการสร้างมลภาวะแก่ชุมชนพื้นราบ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งปรับตัวด้านการจัดการที่ดิน ในลักษณะส่วนร่วมของชุมชน การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตมาเป็นสวนผลไม้ และที่สำคัญคือการรื้อฟื้นภูมิปัญญาและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่ารอบชุมชน ดังจะเห็นได้จากผู้นำและราษฎรในชุมชนร่วมกับพระสงฆ์นอกชุมชนประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาป่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน รวมถึงการประกอบพิธีกรรมการแสดงความเคารพ ยำเกรง เทพผู้คุ้มครองทรัพยากรตามความเชื่อของม้งที่ถูกถ่ายทอดกันมา ดังที่ฐิติรัตน์ ยะอนันต์ (2562 : 240-241) ที่วิจัยเรื่อง สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่พบว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิตามสภาพความเป็นจริง (defacto) ทรัพยากรเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การรวมตัวกันเป็นชุมชน และการยอมรับร่วมกันของสมาชิกในชุมชนจนเกิดเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน อาจกล่าวได้ว่า การยอมรับ การมีอยู่แล้วของชุมชนตามธรรมชาติคือ การดำรงอยู่ของชุมชนมีอยู่ แม้ไม่มีกฎหมายรับรอง การที่บุคคลใดเข้าไปมีส่วนร่วมใน

การจัดการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จึงถือเป็นสิทธิของบุคคลในการรวมกันเป็นชุมชนคือสิทธิของปัจเจก

4. การกำหนดกฎ กติกาของชุมชน และการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ กฎ กติกาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนห้วยห้าน ถูกประกอบสร้างจากวิถีชีวิต ความเชื่อ ข้อห้าม และข้อพึงปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อสร้างอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และชัยณรงค์ เครือนวน (2562 : 58) ที่วิจัยเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่า ชุมชนสามารถอ้างอิงหลักสิทธิชุมชนเพื่อกำหนดกติกา หรือสร้างข้อตกลงร่วมเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้ ซึ่งนัยยะของสิทธิชุมชนเปรียบเสมือนอำนาจที่ชุมชนมีเหนือปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ กติกาหรือข้อตกลงร่วมกันที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชุมชนจะมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของสมาชิกชุมชนกลุ่มต่าง ๆ โดยปฏิบัติการภายใต้สิทธิชุมชนครั้งนี้ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วงชิงอำนาจรัฐ ตรงกันข้ามกลับเป็นการใช้สิทธิของชุมชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ และสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพ เพราะประชาชนในท้องถิ่นมีวิถีชีวิตเชื่อมโยงกับความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ดังนั้น หลักสิทธิชุมชนจึงไม่ใช่ความคิดในลักษณะคู่ตรงข้าม (binary opposition) และไม่ใช่ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) เพื่อลดทอนบทบาทของรัฐ หรือทำให้ชุมชนมีอำนาจนำในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนเลือกวิธีการบังคับใช้กฎหมายรัฐกับผู้ละเมิดกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมที่สร้างความเสียหายต่อชุมชน เพื่อสร้างความยำเกรงต่อการละเมิด เนื่องจากการลงโทษด้วยกฎหมายรัฐ ผู้ละเมิดจะต้องเสียเวลา และเสียค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายรัฐ ราษฎรจึงยำเกรงหากผู้นำชุมชนเลือกใช้กฎหมายรัฐ มากกว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ภายในชุมชน

5. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง เกิดจากวิถีชีวิตของราษฎรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่าและภูเขาสูง บรรพบุรุษต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อการดำรงชีวิต ตั้งแต่การเก็บของป่าเพื่อการบริโภค การก่อสร้างบ้านเรือน การใช้ยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรค รวมทั้งการทำเกษตรภายใต้ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ สร้างสมภูมิปัญญาการพึ่งพิงธรรมชาติ การสร้างกฎเกณฑ์ ประเพณี เพื่อธำรงรักษาธรรมชาติ ทุกสิ่งประกอบสร้างให้เกิดภูมิปัญญาในการพึ่งพิงตนเอง โดยอาศัยการพึ่งพิงทรัพยากรจากภายนอกชุมชนเฉพาะสิ่งที่จำเป็นพร้อมถ่ายทอด องค์ความรู้ดังกล่าวสู่ลูกหลานดังแสดงในงานวิจัย

ของ อินทิดา ครอบศิริ (2557 : 92) ที่วิจัยเรื่อง การศึกษาตัวแบบการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนกลุ่มชาติพันธุ์ของ จังหวัดจันทบุรี พบว่า องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ของ มีองค์ประกอบสำคัญคือ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ลูกหลานของตน ให้รู้ถึงประวัติความเป็นมา วิธีการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพให้กับลูกหลานมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบพึ่งพาตนเองเหมือนตนในอดีต ซึ่งเป็นการดำรงชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง เมื่อมีการพัฒนาจากภาครัฐไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมเข้าถึงชุมชน การสร้างโรงเรียน และสถานีนอนามัย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตจากการเกษตรเพื่อยังชีพ เป็นการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของราษฎรในชุมชนดีขึ้น ความสะดวกในการคมนาคมขนส่งทำให้มีการนำสินค้าอุปโภคบริโภคเข้ามาจำหน่ายในชุมชน ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ราษฎรสามารถเลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพ และสะดวกกว่าการเก็บเกี่ยวทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน การพึ่งพิงทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนจึงลดน้อยลง และเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์กับราษฎรทั้งที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชน มากกว่าเมื่อครั้งดำรงชีวิตแบบการเกษตรเพื่อยังชีพ

6. ความมีอิสระในการปฏิเสธโครงการจากภายนอกชุมชน โดยที่ชุมชนห้วยห้านได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามประกาศกระทรวงมหาดไทย มีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน ดูแลความสงบสุขของราษฎร มีโครงการของรัฐเข้ามาพัฒนาชุมชนแต่โครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนจะต้องผ่านการพิจารณาจากผู้นำชุมชน และด้วยจารีตประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ต้องยอมรับอำนาจการตัดสินใจของผู้นำชุมชนและต้องร่วมกันดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนตามการตัดสินใจของผู้นำชุมชน หากปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน บุคคลหรือครัวเรือนจะถูกลงโทษทางสังคมตามลำดับความร้ายแรงของการละเมิดนั้นดังแสดงในงานวิจัยของ อติศร ภูสาระ (2565 : 13) ที่วิจัยเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ชุมชนม้งห้วยห้าน จังหวัดเชียงราย พบว่าชุมชนม้งใช้วิธีการลงโทษทางสังคมต่อสมาชิก หรือครัวเรือนที่ไม่ยอมรับกฎระเบียบของชุมชน และการจัดการข้อพิพาทตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามจารีตประเพณีม้ง การลงโทษทางสังคมเป็นรูปแบบที่ชุมชนม้งใช้ดำเนินการกับสมาชิกในชุมชนที่ไม่ยอมรับการตัดสินใจจากกระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตามจารีตประเพณีม้ง การละเมิดกฎระเบียบข้อห้ามของชุมชนสมาชิกภายในตระกูลแซ่ และสมาชิกภายในชุมชน จะไม่ยอมรับความผิดตัวของผู้ละเมิดดังกล่าว โดยเฉพาะหากผู้ละเมิดเป็นหัวหน้าครัวเรือน ชุมชนอาจไม่ยอมรับถึงสมาชิกในครัวเรือนด้วยการลงโทษทางสังคมจะมีตั้งแต่การไม่ให้ความช่วยเหลือ ไม่เชิญ ไม่รับเชิญในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น พิธี ตั้งชื่อ พิธีแต่งงาน พิธีศพ รวมถึงกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจ เช่น การร่วมแรงทำการเกษตร การจ้างหรือการรับจ้างทำการเกษตร จนถึงการตัดออกจากกลุ่มเครือญาติตระกูลแซ่ ทำให้บุคคลหรือครัวเรือนนั้นถูกโดดเดี่ยวในชุมชน ใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก ภายใต้สภาวะแวดล้อมของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญ จำเป็นต้องพึ่งพิงสังคมรอบข้าง สำหรับการตัดสินใจเลือกรับโครงการหรือปฏิเสธโครงการจากภายนอกชุมชนจะขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้นำชุมชน พิจารณาว่าโครงการที่ถูกนำเสนอ นั้นส่งผลประโยชน์ต่อราษฎรในชุมชนหรือไม่ ราษฎรสามารถเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการโดยไม่ขัดต่อจารีตประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มุ่งหรือช่วงเวลาการจัดกิจกรรมตรงกับช่วงเวลาที่ราษฎรต้องประกอบอาชีพหลักเช่น เป็นช่วงเวลาที่ต้องเพาะปลูก หรือเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรหรือหากการตัดสินใจรับโครงการแล้วราษฎรในชุมชนไม่ได้ประโยชน์ก็จะปฏิเสธโครงการนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระ ชยสร สมบุญมาก และพระมณฑิเตอร์ สังเงิน (2544 : 121) ที่วิจัยเรื่อง การควบคุมทางสังคมของชุมชนชาวเขาโดยวัฒนธรรมชุมชน พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้าน มีอำนาจการตัดสินใจที่สำคัญ ๆ ของชุมชนแทนคนในหมู่บ้านทั้งหมดโดยอาศัยการปรึกษาหารือจากกลุ่มสมาชิกในการลงความเห็นแล้วถือนิติที่ประชุมที่อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงามไม่ขัดจารีตของชุมชนเป็นหลักสำคัญ แต่ในกรณีสำคัญซึ่งเกี่ยวกับความอยู่รอด และความสงบสุขของชุมชนแล้วตัวแทนครอบครัวทั้งหมดในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างเรื่องการตัดสินใจที่จะให้สำนักงานโครงการหลวงมาตั้งในหมู่บ้านหรือไม่ มีการลงมติไม่ยอมให้สำนักงานโครงการหลวงมาตั้งในหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะทางการบริหาร

1. การให้อำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562
2. การยอมรับวิธีการจัดการป่าชุมชนตามวิธีการของกลุ่มชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. รูปแบบการจัดการที่ดินของกลุ่มชาติพันธุ์
2. ภาวะผู้นำชุมชนกับการจัดการทรัพยากรร่วม

บรรณานุกรม

- เชษฐา มุหะหมัด. (2562). **พลวัตทางนิเวศวิทยาสังคม และการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.(2560). **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- . (2561). **อำนาจไร้พรมแดน : ภาษา วาทกรรม ชีวิตประจำวันและโลกที่เปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ฉันฉวี ใจเที่ยง และธเรศ ศรีสถิต. (2558). “นิเวศวิทยาป่าแห่งจิตวิญญาณ : ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและระบบนิเวศ ป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่ามูนาในประเทศไทย”. **วารสารสมาคมนักวิจัย**. 20(1) : 134-145.
- นภาพรณ หะวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และสุรวุฒิ ปัดไธสง. (2550). “จากทฤษฎีฐานรากสู่การสร้างเครื่องมือวัด ปราบกฏการณ์ทางสังคม” ใน **ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์**. (นภาพรณ หะวานนท์ และคณะ : หัวหน้าโครงการ). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- นฤมล ขุนวิชัย. (2558). “พลวัตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเค็ง”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. 10(1/2558) : 53-73
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2544). “**พลวัตชุมชนไทย การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว**”. พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์ (อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ : บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- พงษ์สวัสดิ์ อักษรสวาสดี. (2558). **สิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ : ศึกษากรณีจังหวัดตาก**. ดุษฎีนิพนธ์ นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณกรรม กาญจนสุวรรณ. (2553). “กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัด”. **วารสารรัฐประศาสนศาสตร์**. 8(2) : 119-158.
- วสันต์ ลิ้มรัตน์ภทรกุล และคณะ. (2563). **ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

- วิทยากร เชียงกุล. (2558). **สิ่งแวดล้อม-ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้**. กรุงเทพฯ : แพลนพรีนติ้ง.
- เสาวภา ไพบูลย์วัฒน์. (2554). **ปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนป้อมมหากาฬ มิติใหม่ในเส้นทางการเป็นสมัยใหม่ของไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- อดิสร ภูสาระ และสุมาลีณี สาดสา่ง. (2564). “การจัดการทรัพยากรร่วม”. **วารสารวิเทศศึกษา**. 11(2) : 93-114.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). **มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Alasdair Cochrane. (2008). “Environmental ethics”. **LSE Research Online**. The London School of Economics and Political Science. สืบค้นจาก <http://eprints.lse.ac.uk>. เมื่อ 29 มีนาคม 2566.
- Anna-Lisa Muller. (2015). **Social Ecology : The Chicago School**. <https://www.sciencedirect.com/science/article/Pii/B89780080970868031792>.
- David Landis Branhill. (2023). “Social Ecology”. **The dictionary of ethical politics**. ethicalpolitics.net/index.php/Social_Ecology.net. สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2566.
- Gabrial Ernst and Pathompong Kwangtong. (2020). **Social Ecology Murry Bookchin**. <https://sea.theanarchistlibrary.org/libravy/garbriel-ernst-pathompong-kwangtong-niewswithyaasangkham-social-ecology>.
- Hamzah Alghzawi and Fatima Ghanem. (2021). “Social Ecological Model and Underage Drinking : A Theoretical Review and Evaluation”. **Psychology**. 12(5) : 817-828.
- Jill F Kilanowski. (2017). “Breadth of the Socio-Ecological Model”. **Journal of Agromedicine**. 22(4) : 295-297.
- Lee Harvey. (2022). “Social ecology” in **Social Research Glossary, Quality Research International**. (website). สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2566. จาก <http://www.qualityresearchinternational.com/socialresearch>.
- Marina Fisher-Kowalski. (2015). “Social Ecology”. in **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**. (Second Edition) (website). สืบค้นเมื่อ 22

มีนาคม 2566 จาก <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B978008970868910389>

Stokols, D. (1992). Establishing and maintaining neatly environment. Toward a social ecology of neatly promotion. **The American psychologist** 47(1) : 6-22.

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

โครงการวิจัยเรื่อง : นิเวศวิทยาสังคม : การจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนห้วยทาน อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.อดิศร ภูสาระ

เอกสารที่พิจารณา :

1. แบบเสนอเพื่อขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	ฉบับลงวันที่ 20	เดือนเมษายน พ.ศ. 2566
2. โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์	ฉบับลงวันที่ 20	เดือนเมษายน พ.ศ. 2566
3. แบบคำชี้แจงอาสาสมัคร	ฉบับลงวันที่ 20	เดือนเมษายน พ.ศ. 2566
4. แบบยินยอมอาสาสมัคร	ฉบับลงวันที่ 20	เดือนเมษายน พ.ศ. 2566
5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	ฉบับลงวันที่ 20	เดือนเมษายน พ.ศ. 2566
6. ประวัติผู้วิจัย		
7. ใบผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์		

ได้รับการพิจารณาและผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โดยยึดหลักเกณฑ์ตามคำประกาศเฮลซิงกิ (Declaration of Helsinki) มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยได้ โดยให้ส่งรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยทุก 6 เดือน แจ้งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ในกรณีที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงโครงการวิจัยหรือหยุดโครงการก่อนกำหนด รายงานเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่ร้ายแรงหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด รายงานข้อมูลข่าวสารที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ควรได้รับระหว่างดำเนินการวิจัย และส่งรายงานฉบับสมบูรณ์เมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.อดิศร เนาวนนท์)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เลขที่ใบรับรอง : HE-101-2566

วันที่รับรอง : 31 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2566

วันที่หมดอายุ : 30 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2567

Ethics in Human Research Certificate
Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Protocol Title : Social Ecology : Common-pool Resorce Houi Han Community Wieng Kaen
Chiang Rai.

Principle Investigator : Assoc. Prof. Dr. Adisorn Pusara

Reviewed Document :

1. Submission Form for Ethical Review	20 April 2023
2. Full Protocol	20 April 2023
3. Participant information sheet	20 April 2023
4. Informed consent form	20 April 2023
5. Research Instrument	20 April 2023
6. Principle Investigator's Curriculum Vitae	
7. Certificate of Attendance in Human subject protection Training	

Ethics in Human Research Committee, Nakhon Ratchasima Rajabhat University has reviewed and approved this research to be carried out according to this research in compliance with the declaration of Helsinki, ICH - GCP. The investigator shall provide reports to the committee concerning the progress of the research every 6 months as well as the amendment, termination, and all serious adverse and unanticipated events. The investigator shall submit the full protocol once the research is done.

(Associate Professor Dr. Adisorn Naowanondha)
Chairman of Ethics in Human Research Committee
Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Certificate Number : HE-101-2023

Approval date : 31 May 2023

Expiry date : 30 May 2024